bisa
perspective.brussels
brussels instituut voor statistiek en analyse

CONJUNCTUUR-BAROMETER VAN HET BRUSSELS GEWEST

Nr 37 - Herfst 2022

HALFJAARLIJKS

PRODUCTIETEAM

Auteurs
Bram DE LANGE, Virginie MAGHE en Pierre-François MICHIELS

Wetenschappelijk comité
Dries CUYVERS, Amynah GANGJI, Mattéo GODIN, Aina ASTUDILLO FERNANDEZ en Gwendoline MOREAU

Wetenschappelijke coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)
Astrid ROMAIN

COVER
Concerto – Communication Agency

Foto's: @ Batin BALTALILAR

LAY-OUT
IPM

VERTALING
Vertaald van het Frans naar het Nederlands door Production SA

Herlezing: Dries CUYVERS, Bram DE LANGE en Toon VERMEIR

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER
Astrid ROMAIN, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

VOOR MEER INFORMATIE
Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

bisa@perspective.brussels - www.bisa.brussels

© Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

Reproductie toegestaan mits bronvermelding

CONJUNCTUUR-BAROMETER VAN HET BRUSSELS GEWEST

Nr 37 - Herfst 2022

HALFJAARLIJKS

bisa
perspective.brussels
brussels instituut voor statistiek en analyse

INHOUDSTAFEL

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN 7

1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT 9

1.1. Na een sterk begin, vertraagt de wereldwijde economie naar het eind van 2021 9

1.2. Economische activiteit in 2022 getekend door Russische inval en inflatie 10

1.3. Inflatie bleef het dominante thema doorheen 2022 11

1.4. De uitdagingen na de gezondheidscrisis blijven bestaan en tegelijk verzwakt de economische conjunctuur in de nabije toekomst 12

2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL 15

2.1. Evolutie van de Brusselse economische activiteit sinds het eind van het jaar 2021 15

2.2. Sectorale focus op eind 2021 en de eerste helft van 2022 19

2.3. Werkgelegenheid en werkloosheid 24

GLOSSARIUM 29

REFERENTIES 31

LIJST VAN TABELLEN 32

LIJST VAN GRAFIEKEN 32

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op **10 november 2022**, tenzij anders vermeld.

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN

Na een algemeen sterk herstel gedreven door coronaversoepelingen in het tweede en derde kwartaal, **begon het wereldwijde herstel af te zwakken in het jaareinde van 2021. Hoge prijzen voor energie, het zero-covidbeleid in China, de omikronvariant en aanvoerproblemen** begonnen hardnekkig te wegen op de wereldwijde economische groei, en leidden tot een stijging van de inflatie. I**n België bereikte de economie weer de omvang van vóór corona na een sterke economische groei in het derde kwartaal van 2021.** Toch bleek ook de Belgische economie niet immuun voor bovenstaande factoren, die de groei afremden en de inflatie in ons land sterk deden stijgen in het laatste kwartaal van 2021.

Met de inval van Rusland in Oekraïne eind februari 2022 bereikte een opbouwende politieke crisis een voorlopig hoogtepunt. **De daaropvolgende sancties ten aanzien van Rusland en oplopende politieke spanningen leidden tot een verergering van de reeds bestaande aanvoerproblemen en stuwden de prijzen van diverse energiedragers en materialen naar ongekende hoogten.** Deze crisis bestendige de reeds hoge inflatie, en dreef deze verder naar historische hoogten. Geconfronteerd met een persistentere en zich verder verspreidende inflatie **grepen diverse centrale banken wereldwijd in. Via meervoudige renteverhogingen doorheen het jaar 2022 trachtten ze de inflatie terug in lijn te krijgen met hun doelstellingen**. De grote onzekerheid en sterke inflatoire druk, die een rem zet op de koopkracht en de winsten, deed het vertrouwen van de (Belgische) consumenten en bedrijven sterk afnemen in 2022. Verwacht wordt dan ook dat **de economische groei verder zal vertragen** in België, de eurozone en elders. **Een milde recessie eind 2022, begin 2023, wordt niet langer uitgesloten.** In 2023 worden de (monetaire) overheden met dilemma's geconfronteerd: de economie ondersteunen of de inflatie bestrijden? Steun bieden aan bedrijven, gezinnen en/of het herstel van de overheidsfinanciën bevorderen?

In het Brussels Gewest is de bedrijfsactiviteit eind 2021 weer op het niveau van vóór de crisis, dankzij een krachtiger herstel dan in Vlaanderen en Wallonië. **Het economische herstel in Brussel heeft zich tot het tweede kwartaal van 2022 voortgezet**, ondanks de toenemende inflatiedruk en het uitbreken van de oorlog in Oekraïne.

Achter dit herstel gaan echter sterke sectorale verschillen schuil. Het wordt voornamelijk aangedreven door de sector van de productiediensten, die momenteel 70% van de Brusselse toegevoegde waarde genereert. De bedrijven in deze sector zagen hun activiteitenvolume in het tweede kwartaal van 2022 stijgen tot 11% boven het niveau van vóór de crisis. De productiediensten blijven echter sterk afhankelijk van de activiteiten van andere sectoren, die op hun beurt een minder gunstige evolutie kenden. De omzet van de bedrijven in de industrie, de bouw en de persoonlijke diensten lag in het tweede kwartaal van 2022 nog onder het niveau van vóór de crisis.

Het economische herstel in het Brussels Gewest is des te brozer omdat de vooruitzichten voor de activiteiten somberder worden:

- De investeringen van de Brusselse bedrijven lagen in het tweede kwartaal van 2022 nog ver onder het niveau van vóór de crisis. Ze zijn al enorm afgezwakt door de COVID-19-crisis, en worden met name ondermijnd door cashflowproblemen.
- Het ondernemersvertrouwen heeft een dieptepunt bereikt, op een niveau dat vergelijkbaar is met dat op het hoogtepunt van de gezondheidscrisis.
- De vaststelling is nog erger voor de Brusselse consumenten, die zich zorgen maken over hun financiële situatie. Zij zijn nog pessimistischer dan tijdens de COVID-19-crisis. En dit ondanks de talrijke maatregelen die de autoriteiten hebben genomen om het hoofd te bieden aan een ongekende opeenvolging van crisissen.
- Vraag en aanbod blijven sterk beïnvloed door de aanhoudende inflatiedruk, de onzekerheid in verband met het conflict tussen Rusland en Oekraïne en de mogelijke opkomst van nieuwe varianten.

Op de Brusselse arbeidsmarkt zijn de signalen gemengd:

- Positief is dat de werkgelegenheid (werkgelegenheid naar woonplaats en uitzendarbeid) het vrij goed doet in het Brussels Gewest (en beter dan op Belgisch niveau). **De stijging van het aantal Brusselse werknemers was bijzonder dynamisch in het eerste en tweede kwartaal van 2022**, terwijl de uitzendarbeid in het Brussels Gewest zich stabiliseerde op het niveau van vóór de gezondheidscrisis.
- Negatief is dat **de laatste maanden worden gekenmerkt door een zekere stagnatie van de uitzendarbeid, een verslechtering van de aanwervingsprognoses voor de bedrijven in de industrie en een lichte stijging van de werkloosheid** (een primeur na 14 opeenvolgende maanden van daling). Deze onderbreking van de verbetering van de werkloosheidscijfers was meer uitgesproken voor de jonge NWWZ, die in september en oktober een aanzienlijke stijging lieten optekenen.

1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT

1.1. NA EEN STERK BEGIN, VERTRAAGT DE WERELDWIJDE ECONOMIE NAAR HET EIND VAN 2021

Het economisch herstel wereldwijd werd in 2021 sterk bepaald door de intensiteit van de COVID 19-pandemie. Vele ontwikkelde economieën (EU, VS, VK) zetten in het tweede en/of derde kwartaal van 2021 sterke groeicijfers neer. **Hierdoor waren sommige ontwikkelde economieën aan het eind van het derde kwartaal voor het eerst groter dan het geval was voor corona**[1]. Deze groei in activiteit was ongelijk verdeeld over de diverse economische sectoren. Door de geleidelijke afbouw van de coronamaatregelen **her-opleefden vooral de dienstensectoren** in de VS en de Eurozone over deze periode. In het laatste kwartaal van 2021 wezen indicatoren met betrekking tot economische activiteit in de VS en binnen de Eurozone op **een vertraging van de groei**[2].

Diverse factoren cruciaal voor het economisch herstel na de coronaschok bleken in het laatste kwartaal van 2021 hardnekkiger en persistenter neerwaarts in te werken op het wereldwijde herstel en sentiment van bedrijven en consumenten. De stijgende prijzen voor energie en diverse grondstoffen[3], problemen in de aanvoer van materialen - versterkt door de sterke toename in economische activiteit - en de ontdekking van de erg besmettelijke omikronvariant, met nieuwe restricties als gevolg, **wogen naar het einde van 2021 meer en meer op de economische groei en oefenden een opwaartse druk uit op de inflatie**[4].

Het bovenstaande economische verhaal in de laatste jaarhelft van 2021 was evenzeer van toepassing voor de Belgische economie. Het geleidelijk afbouwen van de sanitaire maatregelen en de hoge vaccinatiegraad leidden tot een toename van het vertrouwen en een hogere bestedingsbereidheid van de consument in het voorlaatste kwartaal van 2021. **Bovenvermelde factoren leidden in het laatste kwartaal ook bij ons tot een vertraging van de economische activiteit**[5]**. De totale groei van de Belgische economie bedroeg in 2021 6,1 %**[6]**.**

België werd in 2021, net zoals andere landen geconfronteerd met een erg hoge inflatie. De inflatie in België en in de eurozone bereikte in december 2021 respectievelijk 6,6 % en 5,0 %[7]. **Het waren voornamelijk de erg hoge energieprijzen die hiervoor aan de basis lagen. Naar het jaareinde toe begonnen ook de voedingsprijzen voor het eerst tekenen van stijging te vertonen**[8]**.**

---

1 Als vergelijkingsbasis voor de uitbraak van corona, geldt kwartaal IV van 2019. Tegen het einde van het derde kwartaal van 2021 waren onder andere de economieën van Oostenrijk, Nederland en de VS in termen van bbp voor het eerst groter dan eind 2019. Zie referenties NBB (december, 2021).

2 Zie referenties ECB (januari, 2022) en KBC (januari, 2022) en NBB (december 2021).

3 Al vanaf de zomermaanden van het jaar 2021 zetten de gasprijzen op de termijnmarkten een gestage opmars in. Waar de gasprijs, de Dutch TTF Gas Futures prijs, midden in de zomer van 2021 noteerde aan ongeveer 23 euro per megawattuur, sloot die het jaareinde af met een prijs van meer dan 125 euro per megawattuur. Deze stijging had diverse redenen: een sneller dan verwacht economisch herstel na de coronacrisis, historisch laag gevulde gasreservoirs in Europa en vrees voor tekorten ingeval een strenge winter, een strenge winter in Azië wat druk zette op de LNG-markt en leveringsproblemen vanuit Rusland en Noorwegen.

4 Zie referenties ECB (januari, 2022), IMF (januari, 2022) en KBC (januari, 2022) Naar het einde toe van 2021 hintte de Federal Reserve dat ze versneld haar monetaire steunmaatregelen zou afbouwen en in maart 2022 mogelijk zou overgaan tot een eerste renteverhoging om de hoge inflatie te bestrijden.

5 Zie referenties NBB (december, 2021) en NBB (maart, 2022).

6 Met een economische groei van 2,0 % in het derde kwartaal van 2021 was de Belgische economie voor het eerst groter dan vooraleer corona toesloeg, zie referenties NBB (maart, 2022).

7 Bron: Eurostat.

8 Op het vlak van energie-inflatie is België kwetsbaar, vermits veel Belgische gezinnen een variabel energiecontract hebben afgesloten. Prijsstijgingen worden hierdoor sneller doorgerekend, zie referenties Godin M. (2022) en INR (2022).

1.2. ECONOMISCHE ACTIVITEIT IN 2022 GETEKEND DOOR RUSSISCHE INVAL EN INFLATIE

Geopolitieke risico's komen boven op gezondheidsrisico's...

Waar voorheen het verloop van de wereldwijde economische activiteit grotendeels werd bepaald door de pandemie, werd in het jaarbegin de pandemie qua belang meer naar de achtergrond gedreven door een geopolitieke schok. **Na reeds oplopende spanningen tussen Rusland en Oekraïne, bereikten deze spanningen op 24 februari 2022 een hoogtepunt met de inval van Rusland in Oekraïne.**

...die leidden tot een opwaartse druk op energieprijzen...

De Europese gasprijs was reeds voor de invasie erg hoog, en de primaire reden voor de hoge pan-Europese inflatie. **Deze gasprijs maakte bij de inval een grote sprong, met een verdubbeling op enkele dagen tijd**[9]. Deze sterke stijging weerspiegelde vooral de vrees voor tekorten aan gas voor Europese bedrijven en gezinnen[10]. **Ook de olieprijzen en de prijzen van kool zetten erg sterke stijgingen neer.** Over de periode van 24 februari-8 maart kende de olieprijs een stijging van 33 %, en ging van een prijs van ongeveer 100 USD naar 133 USD per vat. De koolprijs steeg over dezelfde periode met ongeveer 71 %, van 246 USD naar 420 USD per ton[11].

...en het opleggen van sancties die bestaande toeleverings-problemen verergerden

De inval van Rusland lokte meteen wereldwijde reacties uit. Diverse landen reageerden door militaire materialen te leveren, door sancties op te leggen aan Russische bedrijven en individuen, of verboden in te stellen inzake het handeldrijven met Rusland. **De inval en de tegenreactie leidden tot een verslechtering van de bestaande toeleveringsproblemen**, temeer omdat Rusland en Oekraïne voor bepaalde goederen een sleutelrol spelen op het wereldtoneel. Beide landen zijn voorname exporteurs van ruwe materialen, gewassen en meststoffen[12]. **Er werd dan ook verwacht dat de inval een grote impact zou hebben op de reeds toenemende prijzen voor voeding**, wat voornamelijk huishoudens in lagere inkomensklassen treft. **Vanwege het hoge gewicht in uitgaven van gezinnen zou dit op zijn beurt leidden tot hogere inflatie.**

---

9 Zie referenties ECB (april, 2022). Als referentie voor de gasprijzen wordt binnen Europa veelal gerefereerd naar de Dutch TTF futures prijs. Voor de inval noteerde de Europese benchmark voor gasprijzen (Dutch TTF) aan 88 euro per megawattuur, om na de invasie te stijgen tot 171 euro per megawattuur.

10 Rusland was op dat moment verantwoordelijk voor ongeveer 40 % van de totale levering van gas aan de EU (KBC 2022, april).

11 Zie referenties OECD (maart, 2022). USD staat voor United States Dollar. De prijs voor olie is de Brent olieprijs. De prijs van kool is de Newcastle index.

12 Diverse grondstoffen kenden sterke prijsstijgingen in de periode vlak na de inval (eind februari-midden maart) in vergelijking met begin 2022. Voor tarwe, meststoffen en nikkel, bedroegen deze stijgingen maar liefst 88 %, 77 % en 66 %. Zie referenties OECD (maart, 2022).

1.3. INFLATIE BLEEF HET DOMINANTE THEMA DOORHEEN 2022

Economische activiteit sterk verweven met inflatieverloop

Wereldwijd worden economieën ernstig getroffen door hoge inflatiecijfers[13]. In de Eurozone is de inflatie vanaf mei 2021 opgelopen tot boven het streefniveau van 2 % van de Europese Centrale Bank[14] (zie grafiek 1).

GRAFIEK 1 : Evolutie van de inflatie in de Eurozone en België

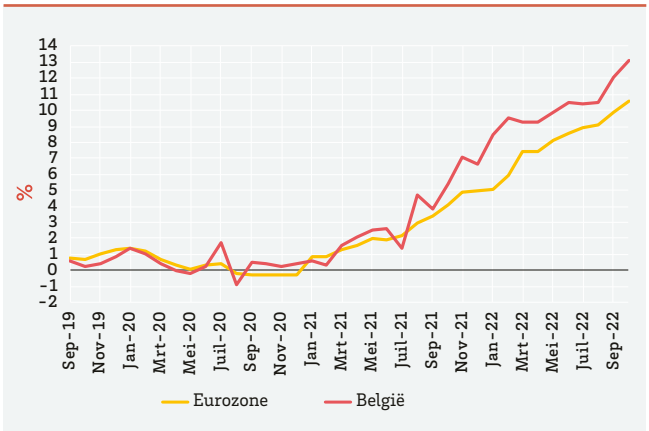

Bron : Eurostat.
Nota : De inflatiepercentages, gemeten volgens de geharmoniseerde consumptieprijsindex (HICP).

Volgens de berekeningen van Eurostat voor oktober 2022 bereikte de inflatie in de Eurozone 10,6 %. Voor België lag dit percentage met 13,1 % aanzienlijk hoger. Zowel voor België als voor de Eurozone werden de stijgende cijfers vanaf midden 2021 voornamelijk verklaard door de stijgende energieprijzen. Meer recente gegevens duiden op een afnemende rol van energie en een toenemende rol van voeding en andere categorieën, een teken aan de wand dat de inflatie zich meer een meer verspreid in het economisch weefsel[15]. Een dergelijke inflatie was door de centrale banken niet voorzien. In de meeste West-Europese landen is de inflatie sinds de oliecrisis van 1973 niet meer zo hoog geweest.

Als gevolg hiervan zijn diverse centrale banken wereldwijd overgegaan tot renteverhogingen in de hoop de hoge inflatie te doen terugvallen. De Federal Reserve trapte de ronde renteverhogingen af in maart 2022 met een lichte verhoging van 25 basispunten, naar 0,5 %. Ondertussen heeft ze de rente opgetrokken naar 3,0 %. Ook de Bank of England en de Europese Centrale Bank hebben hun rentevoeten aanzienlijk verhoogd, naar respectievelijk 2,25 % en 2,0 %[16].

Deze algemene prijsstijging leidt tot verschillende herverdelingseffecten: erosie van de schulden (particuliere en overheidsschulden), stijging van de rentevoeten op de hypotheken, daling van de prijzen van financiële activa, maar ook van het reële inkomen uit spaargeld en van de koopkracht[17]. Dit alles leidde ertoe dat consumenten met minder vertrouwen hun toekomst inschatten. In de Eurozone werd doorheen 2022 **een sterke daling van het consumentenvertrouwen neergezet** (zie grafiek 2). In augustus 2022 lag het niveau ervan onder het laagste niveau dat werd waargenomen tijdens het dieptepunt van de coronacrisis in mei 2020. Inflatie kan ook wegen op de winsten van bedrijven en zo hun vermogen aantasten om te investeren en banen te creëren[18]. **Niettemin blijft het ondernemersvertrouwen in de Eurozone op een relatief hoog niveau en houdt dit beter stand dan het consumentenvertrouwen, ondanks de lichte daling die sinds februari 2022 is waargenomen.**

GRAFIEK 2 : Evolutie van het consumenten- en ondernemersvertrouwen in de Eurozone

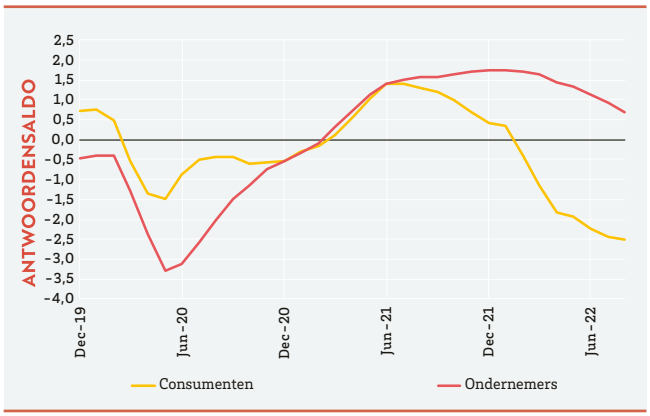

Bron: Eurostat, berekeningen BISA
Nota: antwoordensaldo seizoensgezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

[13] Zie referenties: IMF (april 2022), OESO (juni 2022).
[14] Als primaire doelstelling streeft de ECB naar prijsstabiliteit, dit wil zeggen een inflatiepercentage van rond de 2 % over de middellange termijn.
[15] Zie referenties ECB (september, 2022) en INR (augustus, 2022).
[16] Zie referenties IMF (oktober, 2022).
[17] Zeker voor huishoudens met lage inkomens, worden de stijgingen van voeding en energie extra hard gevoeld.
[18] In een recente enquête van de NBB geven deelnemende bedrijven aan dat naar alle waarschijnlijkheid de productie kortelings zal worden afgebouwd, dit door de hoge kosten voor energie. Zie referenties NBB (oktober, 2022).

In 2022 zou de wereldwijde economische groei vertragen. Zo zou het mondiale bbp nog groeien met 3,2 % en het bbp van de Eurozone met 3,1 %[19]. Wat België betreft, zou volgens ramingen van het Federaal Planbureau de groei van het bbp in 2022 2,6 % bedragen[20]. **Volgens de meest recente raming van de NBB zou de economische groei in het derde kwartaal van 2022 uitgekomen zijn op 0,2 %.** Een vertraging voornamelijk gedreven door een sterke daling in industriële activiteit[21]. **De jobcreatie op de Belgische arbeidsmarkt zou licht vertragen, maar de arbeidsmarkt blijft gegeven de uitdagende economische omstandigheden robuust**[22].

1.4. DE UITDAGINGEN NA DE GEZONDHEIDSCRISIS BLIJVEN BESTAAN EN TEGELIJK VERZWAKT DE ECONOMISCHE CONJUNCTUUR IN DE NABIJE TOEKOMST

Het simultaan beteugelen van de inflatie en ondersteunen van de economische groei is een moeilijke evenwichtsoefening

Wereldwijd worden overheden bij hun monetair en begrotingsbeleid met verschillende afwegingen geconfronteerd[23] **:**

- **Een afweging tussen het beperken van de inflatie en het ondersteunen van de economische activiteit**: centrale banken hebben hun beleidsrente verhoogd om de hoge inflatie een halt toe te roepen, wat weegt op de economische groei[24]. **Een groot risico van deze renteverhogingen ligt in de effecten die deze kunnen veroorzaken op de algehele financiële stabiliteit.**
- **Een afweging tussen steun voor de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, het behoud van het economisch weefsel en herstel van de budgettaire manoeuvreerruimte**: in veel landen hebben de steunmaatregelen in verband met de coronacrisis de overheidsfinanciën reeds zwaar onder druk gezet. **De oorlog in Oekraïne, compenserende maatregelen tegen de hoge energieprijzen en de stijgende interestvoeten wereldwijd dragen bij tot een verdere verslechtering van de overheidsfinanciën**[25]**. Voor België wordt verwacht dat het overheidstekort lichtjes zal verslechteren**, dit door de verzwakking van de economische activiteit en de maatregelen die genomen werden om consumenten en bedrijven af te schermen van de stijgende kosten voor energie. **Als gevolg daarvan zou het overheidstekort stijgen van 4,8 % van het Belgisch bbp 2022 tot 4,9 % in 2023**[26]**.**
- Er valt reeds een verandering op te merken in de rolverdeling tussen consument, onderneming en overheid inzake bbp-groei. Analoog met het verzwakkende Europese vertrouwen van consumenten en bedrijven (zie grafiek 2), **neemt in 2022 de rol van de particuliere consumptie en de bedrijfsinvesteringen in de jaarlijkse groei van het Belgisch bbp af, ten gunste van de overheidsconsumptie** (zie grafiek 3).

GRAFIEK 3 : Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het Belgische bbp in volume per bestedingscategorie

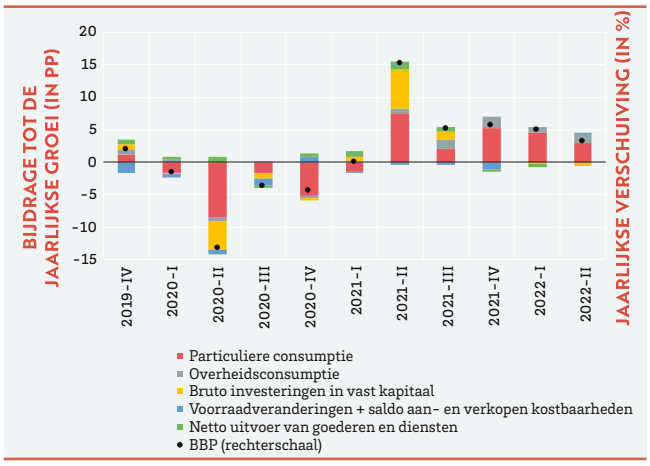

Bron : NBB
Nota : seizoensgezuiverde gegevens

[19] Zie referenties IMF (oktober, 2022).
[20] Zie referenties FPB (september, 2022).
[21] Het geciteerde groeicijfer is gecorrigeerd voor kalender- en seizoenseffecten, en is gemeten ten aanzien van het voorgaande kwartaal. Zie referenties NBB (november, 2022).
[22] Het geciteerde groeicijfer is gecorrigeerd voor kalender- en seizoenseffecten, en is gemeten ten aanzien van het voorgaande kwartaal. Zie referenties NBB (november, 2022).
[23] Zie referenties: IMF (april 2022), OESO (juni 2022).
[24] De diverse centrale banken dienen omzichtig tewerk te gaan. In deze extreem onzekere tijden is de kans op fouten erg groot. Indien de rentevoeten te laat worden opgetrokken kan de inflatie hardnekkig hoog blijven. In het omgekeerde geval, bij een te forse verhoging van de rente, kunnen economieën in een diepe crisis worden gestort (IMF, oktober, 2022).
[25] Zie referenties: IMF (april 2022). De Belgische rente op 10 jaar kende sinds het begin van 2022 een steile klim, van ongeveer 0 % tot 3,07 % (op 13/10/2022). Wereldwijd worden overheden geconfronteerd met hogere interestvoeten.
[26] Zie referenties NBB (september, 2022b).

De economische groei zal verder vertragen en de inflatie zal hoog blijven in 2023

In vergelijking met eerder gemaakte inschattingen, zal de toename van de economische activiteit naar verwachting ook lager uitvallen in 2023. Een milde recessie eind 2022, begin 2023 is niet uitgesloten[27]. Over het geheel van 2023 zou de economische groei wel nog steeds positief zijn: 2,7 % voor het mondiale bbp en 0,5 % voor het bbp van de Eurozone[28]. Wat België betreft, zou volgens ramingen van het Federaal Planbureau de groei van het bbp in 2023 0,5 % bedragen[29]. **Volgens de prognoses van het IMF zou de inflatie wereldwijd en in de Eurozone hoog blijven in 2023, en ver verwijderd van doelstellingen van diverse centrale banken.** Wereldwijd zou de inflatie 6,5 % bedragen. Voor de Eurozone wordt de inflatie geraamd op 5,7 %[30]. **Wat België betreft, blijven de inflatieverwachtingen in historisch perspectief erg hoog**. In 2023 zou deze volgens de meest recente schattingen van het FPB 6,5 % bedragen[31].

De projecties zijn omgeven met grote onzekerheden

Aan de in dit hoofdstuk gepresenteerde **prognoses liggen grote onzekerheden ten grondslag** wat de internationale en nationale economische context betreft[32] :

- **Ontwikkelingen in het conflict in Oekraïne of verdere onvoorziene geopolitieke gebeurtenissen kunnen grote gevolgen hebben voor de groei- en inflatieprognoses**. Een scenario van volledige stopzetting van de Russische gasexport naar de Europese economieën zou leiden tot een aanzienlijke stijging van de inflatie en een vertraging van de economische groei, voornamelijk in de Eurozone ;
- **Men gaat uit van een dalende tendens in gasprijzen. De gasmarkt blijft erg krap, en gevoelig aan politieke ontwikkelingen en dus volatiel. Hoewel een dalende tendens is ingezet in de gasprijzen, blijven deze nog steeds erg hoog, en voor veel actoren economisch onleefbaar.** Onvoorziene gebeurtenissen hebben een erg groot effect op de prijzen. Hoewel de Europese voorraden voor de winter goed zijn aangevuld, zullen ze bij een erg strenge winter mogelijk niet volstaan om aan de vraag te voldoen. **De situatie is nog steeds erg precair en kan bij grote schokken erg wegen op de economie.**
- **De evolutie van COVID-19 en het ontstaan van nieuwe varianten zijn nog steeds onzeker, en lastig te vatten in projectiemodellen.** Hoewel de pandemie nu onder controle lijkt te zijn in landen met een hoge vaccinatiegraad. Het **strikte nultolerantiebeleid in China** zou, als het aanhoudt, grotere gevolgen kunnen hebben op aanvoerketens dan verwacht.
- **De inflatie blijft bijzonder hoog.** De algemeen lagere inflatieprognose in 2023 is gebaseerd op een verminderde kostendruk (bevoorradingsketens, energieprijzen) en het uitblijven van een loon-prijsspiraal. **Een langere persistentie in deze hoge inflatie kan centrale banken nopen om strenger in te grijpen, wat bijkomende neerwaartse druk kan uitoefenen op het vertrouwen via een verlaging van de algehele activiteit in de economie.**
- Monetair beleid om de inflatie weer onder controle te krijgen, zou inhouden dat de rente wordt verhoogd. **Dat zou dan de kost van schulden verhogen** voor gezinnen, bedrijven en overheden, die reeds zwaar in de schulden zitten door de COVID-19-pandemie. **Het risico bestaat dat financiële markten gaan twijfelen over de houdbaarheid van de schuld** en zo dus een hogere rente gaan eisen op geld wat wordt uitgeleend, wat het aflossen van schulden lastiger maakt.

[27] Een recessie is een opeenvolging van twee kwartalen met een negatieve economische groei.
[28] Zie referenties IMF (oktober, 2022).
[29] Zie referenties FPB (september, 2022).
[30] Zie referenties IMF (oktober, 2022).
[31] Zie referenties FPB (september, 2022).
[32] Zie referenties IMF (oktober 2022), FPB (september 2022).

2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL

2.1. EVOLUTIE VAN DE BRUSSELSE ECONOMISCHE ACTIVITEIT SINDS HET EIND VAN HET JAAR 2021

De Brusselse handelsactiviteit is eind 2021 teruggekeerd naar het niveau van vóór de crisis

Terwijl internationaal en in België een economisch herstel werd vastgesteld (zie hoofdstuk 1), kwam daarentegen de economische activiteit (zie glossarium) in de Brusselse niet-financiële marktsector in de eerste helft van 2021 moeizaam op gang. In tegenstelling tot het Brussels Gewest hebben Vlaanderen en Wallonië hun economische activiteit in deze periode zien herstellen. Vooral in Vlaanderen was het herstel sterk. De economische activiteit in de Vlaamse marktsector was in het eerste kwartaal van 2021 al teruggekeerd naar het niveau van vóór de crisis (zie grafiek 4).

Vanaf het derde kwartaal van 2021 keerde de situatie om. De economische activiteit in Brussel herstelde zich toen geleidelijk, terwijl die in Vlaanderen en Wallonië stagneerde. Daardoor **keerde de Brusselse niet-financiële marktsector in het vierde kwartaal van 2021 terug naar een omzetniveau** (zie glossarium) **dat vergelijkbaar was met dat van vóór de crisis** (zie grafiek 4). De omzet van de Vlaamse bedrijven lag daarentegen 6 % hoger dan in 2019 (zie grafiek 4). Eind 2021 was het Waalse Gewest het enige van de gewesten wiens niveau van economische activiteit lager lag dan het geval was voor de crisis. De Waalse verwerkende industrie, die een groot aandeel heeft in de economische structuur van het gewest, leek in het vierde kwartaal bijzonder zwaar te worden getroffen door de energiecrisis.

De laatste maanden van 2021 werden inderdaad gekenmerkt door een sterke stijging van het algehele prijsniveau. Ook de gezondheidsmaatregelen werden aangescherpt (Covid-Safe Ticket, verplicht telewerken, algemeen gebruik van mondkapjes en vervroegde sluiting van kleuter- en basisscholen) om de verspreiding van de omikronvariant tegen te gaan. Deze gebeurtenissen hebben het vertrouwen van de Brusselse ondernemers en consumenten sterk aangetast, en brachten een einde aan een voorspoedige dynamiek die werd geobserveerd gedurende het gehele eerste semester van 2021. **Het vertrouwen van de Brusselse ondernemingen is dan ook sinds oktober 2021 aan het afbrokkelen** (zie grafiek 6). **Ook bij de Brusselse consumenten behoorde pessimisme tot de orde van de dag.** Net als het ondernemersvertrouwen verbeterde het consumentenvertrouwen in het voorjaar van 2021, maar na de zomer kwam dit tot stilstand (zie grafiek 7).

Het is dan ook in een onzekere context dat de Brusselse niet-financiële marktsector in het vierde kwartaal van 2021 terugkeerde naar een omzetniveau van vóór de crisis.

GRAFIEK 4 : Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de niet-financiële marktsector in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)

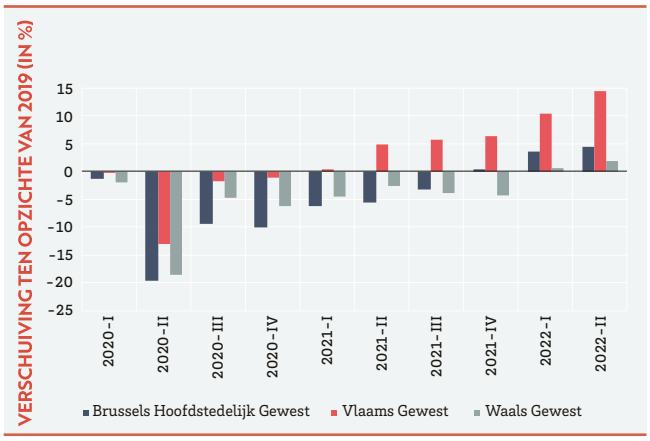

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), INR (Gewestelijke rekeningen), berekeningen BISA
Nota : Voor elk kwartaal van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de btw-plichtige bedrijven vergeleken met het overeenkomstige kwartaal van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de productieprijsindex.

In het vierde kwartaal van 2021 komen de investeringen in Brussel weer langzaam op gang

Het herstel van de omzet van de Brusselse bedrijven ging gepaard met een herstel van hun investeringen in het vierde kwartaal van 2021 (zie grafiek 5). Deze bleven echter ver onder het niveau van vóór de crisis (- 14 % ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 2019). Een herstel wat minder veerkrachtig was dan nationaal Belgische ondernemingen bereikten langs hun kant reeds het niveau van voor de crisis voor dit vierde kwartaal (+3 % in het derde trimester en -+2 % in het vierde trimester van 2021 in vergelijking met het overeenkomende trimester van 2019).

GRAFIEK 5 : Evolutie van de investeringen tegenover het niveau van vóór de crisis (in %)

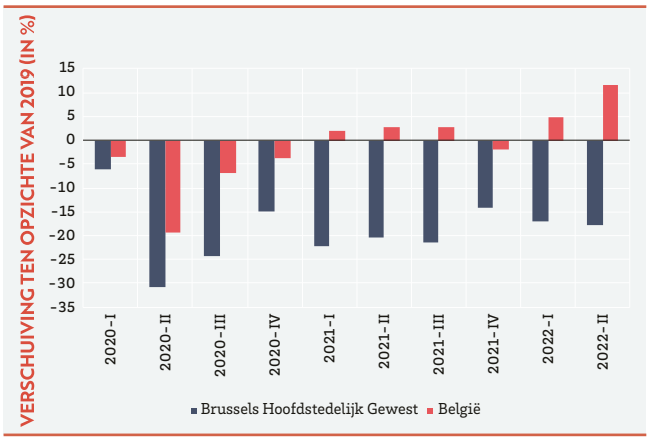

Bron : STATBEL (btw-aangiften), berekeningen BISA
Nota : voor elk kwartaal van 2020, 2021 en 2022 worden de investeringen van btw-plichtige ondernemingen vergeleken met het overeenkomstige kwartaal van 2019. De bedrijfsinvesteringen worden gedefleerd volgens de producentenprijsindex per sector.

Het trage herstel van de Brusselse investeringen kan door verschillende factoren worden verklaard:
Het ondernemersvertrouwen daalde vanaf het einde van de zomer van 2021 (zie grafiek 6). Ook bij de consumenten sloeg de somberheid toe (zie grafiek 7). Aangezien de vooruitzichten inzake economische activiteit eind 2021 nog erg onzeker waren, waren de ondernemers geneigd investeringen uit te stellen.
Bepaalde Brusselse sectoren die bekend staan om hun aanzienlijke investeringen, werden sterk getroffen door de ongunstige economische context. Zij hebben hun investeringsbeslissingen sterk neerwaarts bijgesteld. Dit geldt met name voor de verwerkende industrie en de persoonlijke diensten, die zowel door een algemeen verlies aan vertrouwen als door grote kasstroomproblemen werden getroffen (zie hoofdstuk 2.2. voor een sectorale analyse).

Begin 2022 krijgt het conflict in Oekraïne de overhand op de COVID-19-crisis en hakt het zwaar in op het vertrouwen van de Brusselaars

Het economische herstel blijft versnellen ...

De inflatie nam in de eerste twee kwartalen van 2022 toe. De stijging van de energie- en grondstoffenprijzen werd versterkt door het op 24 februari begonnen Russisch-Oekraïense conflict en de wereldwijde sancties tegen Rusland (zie hoofdstuk 1). Ook de in 2021 waargenomen bevoorradingsproblemen duren voort. De enige verbetering in het plaatje is de verbeterde gezondheidssituatie. De maatregelen om de omikronvariant in te dammen, werden geleidelijk opgeheven.

De sterke prijsstijging en het beperkte aanbod leken geen invloed te hebben op **het herstel van de economische activiteiten in Brussel, dat begin 2022 nog steeds versnelt** (zie grafiek 4). Brusselse bedrijven zien hun omzet stijgen in het eerste kwartaal (+3 % ten opzichte van het eerste kwartaal van 2019) en in het tweede kwartaal van 2022 (+4 % ten opzichte van het tweede kwartaal van 2019).

... maar de activiteitenvooruitzichten voor Brusselse bedrijven worden minder rooskleurig.

Het conflict in Oekraïne, de druk op de aanvoerketens en de inflatoire druk wegen op het ondernemersvertrouwen. De bedrijfsinvesteringen in Brussel beginnen in het eerste kwartaal van 2022 opnieuw te dalen (17 % ten opzichte van het eerste kwartaal van 2019, zie grafiek 5). Die verslechtering zet zich door in het tweede kwartaal (18 % ten opzichte van 2019). Deze resultaten weerspiegelen de daling van het ondernemersvertrouwen en hun bedrijfsvooruitzichten in de eerste helft van 2022. In het tweede kwartaal van 2022 werd een lichte opleving van het optimisme waargenomen, die evenwel snel plaats maakt voor een daling in het vertrouwen. De maanden september en oktober 2022 werden gekenmerkt door een niveau van pessimisme in het bedrijfsleven dat sinds begin 2021 niet meer is voorgekomen.

GRAFIEK 6 : Ondernemersvertrouwen, enquêteresultaten

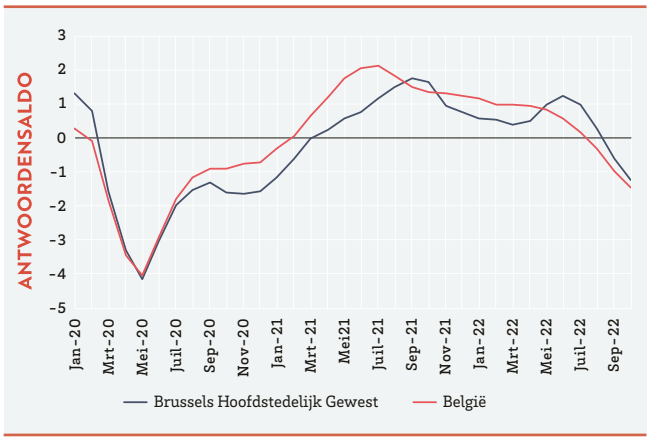

Bron : NBB (oktober 2022), berekeningen BISA
Nota : saldo van de antwoorden gezuiverd van seizoensinvloeden, gestandaardiseerde score, driemaandelijks voortschrijdend gemiddelde

Nog meer pessimisme onder Brusselse consumenten dan tijdens de COVID-19-crisis ...

Het uitbreken van de oorlog in Oekraïne begin 2022 heeft, in combinatie met de aanhoudende inflatie, het in 2021 begonnen verlies aan consumentenvertrouwen nog verergerd. De sterke stijging van de energieprijzen en de veranderende geopolitieke context in de maanden die volgen, eisten een steeds grotere tol van het moreel van de consumenten. **In oktober 2022 vertonen deze een nog grotere bezorgdheid dan op het dieptepunt van de COVID-19-crisis** (zie grafiek 7).

GRAFIEK 7 : Consumentenvertrouwen, enquêteresultaten

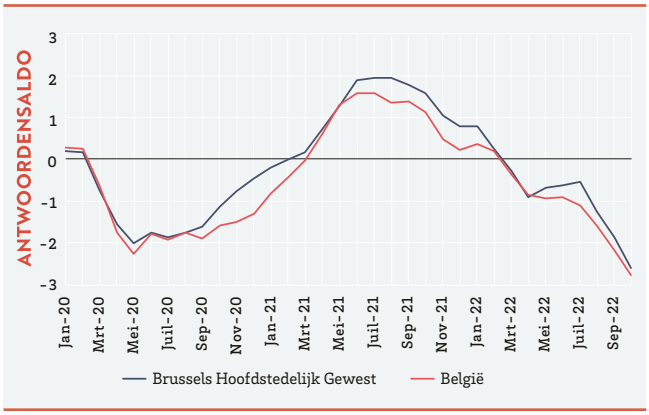

Bron : NBB (oktober 2022), berekeningen BISA
Nota : saldo van de antwoorden gezuiverd van seizoensinvloeden, gestandaardiseerde score, driemaandelijks voortschrijdend gemiddelde

... en grote heersende bezorgdheid over hun financiële situatie.

Geconfronteerd met deze zeer onzekere context besluiten steeds meer Brusselse huishoudens hun consumptie en de aankopen van duurzame goederen uit te stellen[33]. De inflatiedruk houdt aan en de weerslag van de oorlog in Oekraïne op de energieprijzen biedt geen optimistische vooruitzichten. **Bezorgd over hun financiële situatie plannen de Brusselaars in de loop van het jaar steeds minder van deze grote uitgaven** (zie grafiek 8)**. Wat de mogelijkheid betreft om deze aankopen onmiddellijk te doen, is de situatie nog ernstiger. Het aandeel huishoudens dat bereid is om deze uitgaven te doen, is lager dan tijdens het dieptepunt van de COVID-19-crisis, in mei 2020.**

Uit deze vaststellingen blijkt een aanzienlijk verschil met de situatie in 2020. Tijdens de gezondheidscrisis werd de koopkracht van de gezinnen gedeeltelijk behouden, met name door de overheidsmaatregelen van tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht[34]. Volgens de in juli 2022 gepubliceerde gewestelijke economische prognoses hebben deze massale overheidsinterventies het verlies aan primair inkomen (zie glossarium) als gevolg van de gezondheidscrisis opgevangen[35]. Samen met het economische herstel hebben deze maatregelen de koopkracht van de huishoudens (zie glossarium) in 2021 verder doen toenemen, ondanks een vermindering van de omvang van de maatregelen. Die toename bedroeg 1,8 % in het Brussels Gewest, tegen 1,4 % in Vlaanderen en 1,7 % in Wallonië.

In 2022 zijn de prognoses veel pessimistischer. De koopkracht van de Brusselaars zou met 0,8 % dalen, die van de Vlaamse huishoudens met 0,4 % en die van de Waalse huishoudens met 0,2 %. Deze daling van de koopkracht is te wijten aan de prijsstijgingen, die maar weinig sectoren sparen, en aan een drastische vermindering van de overheidsinterventies die verband hielden met de gezondheidscrisis. De loonindexering, die nog steeds achterblijft bij de inflatie, speelt ook een rol[36].

GRAFIEK 8 : Grote aankopen door de huishoudens, resultaten van de enquête

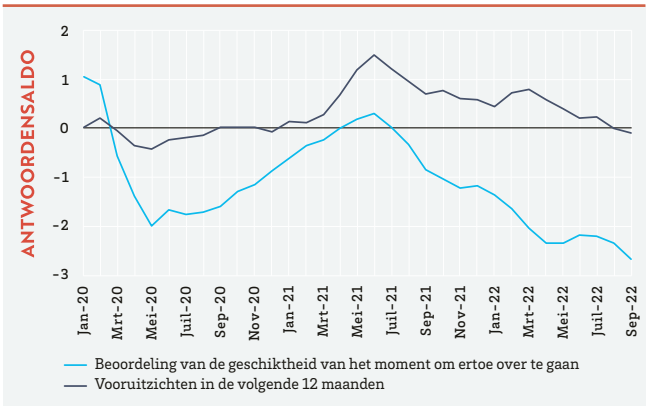

Bron : NBB (september 2022), berekeningen BISA
Nota : saldo van de antwoorden gezuiverd van seizoensinvloeden, gestandaardiseerde score, driemaandelijks voortschrijdend gemiddelde

[33] Het betreft voornamelijk elektronische en huishoudelijke toestellen, die onder de definitie van grote huishoudelijke aankopen van de NBB vallen.
[34] Zie referenties Federaal Planbureau (juli 2022).
[35] Idem.
[36] Idem.

Meer overheidsinterventies ter ondersteuning van huishoudens en bedrijven.

De gezondheidscrisis werd gevolgd door de energiecrisis. Om het hoofd te bieden aan deze crises, hebben overheden op diverse niveaus maatregelen genomen.
Onder de maatregelen die in de loop van het jaar 2022 genomen zijn, heeft de federale overheid :

- Het overbruggingsrecht voor zelfstandigen verlengd vanaf april 2022, en het systeem van tijdelijke werkloosheid werd heringevoerd vanaf de herfst 2022 ,
- De verlaging van de btw op gas en elektriciteit, vastgelegd op 6 %, permanent gemaakt ;
- De forfaitaire steun aan de middenklasse voor alle variabele energiecontracten verlengd, en het uitgebreid sociaal tarief (tot 31 maart 2023).

De Brusselse regering heeft van haar kant :

- Een compensatiepremie ingevoerd gericht aan Brusselse ondernemingen die een deel van hun gestegen energiekosten opvangt ,
- Extra financiering toegekend aan UCM en Bruxeo voor Energy packs, waarmee energie-audits kunnen worden uitgevoerd en bedrijven kunnen worden ondersteund,
- Een transitiefonds opgericht, voorzien van 10 miljoen euro om bedrijven te ondersteunen die de keuze maken duurzamer te opereren, en als dusdanig bedrijfsprocessen adopteren die spaarzamer omspringen met diverse hulpbronnen ,
- De indexatie van huurgelden voor woningen en commerciële panden gelimiteerd.

Pessimistische vooruitzichten voor de economische activiteit in Brussel, blijven verzwakken door een opeenvolging van ongekende crisissen

De versnelling van het economische herstel heeft zich in het Brussels Gewest voortgezet, ondanks een meer pessimistische context in de eerste helft van 2022. **Gezien de huidige situatie blijven de vooruitzichten voor dit herstel echter uiterst fragiel.** In dit verband zijn de HERMREG-projecties van het Federaal Planbureau in termen van bbp-groei (zie glossarium) neerwaarts herzien ten opzichte van die voor 2021. De laatste prognoses wijzen op een stijging van 2,1 % in het Brusselse Gewest, 2,8 % in het Vlaamse Gewest en 2,5 % in het Waalse Gewest voor heel 2022[37].
De Brusselse economie is nog steeds erg verzwakt door verschillende factoren:

- **Aan de aanbodzijde** blijven de productieprocessen sterk beïnvloed door aanhoudende spanningen. De zakelijke vooruitzichten voor bedrijven blijven verslechteren, ondermijnd door stijgende grondstoffen- en energieprijzen en bevoorradingsproblemen. Het economische herstel, dat zeer ongelijkmatig is binnen de verschillende Brusselse sectoren, blijft sterk beïnvloed door de turbulente mondiale geopolitieke context ;
- **Aan de vraagzijde** bevindt het consumentenvertrouwen, dat sinds de nazomer van 2021 is afgenomen, zich momenteel op een dieptepunt. Geconfronteerd met een verzwakking van hun koopkracht stellen de Brusselaars hun consumptie voortdurend uit. Het heersende pessimisme is nog ernstiger dan op het dieptepunt van de gezondheidscrisis. De daling van de koopkracht van de gezinnen heeft de federale regering ertoe aangezet nieuwe maatregelen ten gunste van hen in te voeren. De huidige geopolitieke en inflatoire ontwikkelingen bieden in dit opzicht weinig uitzicht op verbetering;
- Met de terugkeer van het winterseizoen en de mogelijke opkomst van nieuwe varianten dreigen nog steeds nieuwe gezondheidsbeperkingen. Dit zou het aanbod negatief kunnen beïnvloeden: **de vooruitzichten voor de sectoren die het gevoeligst zijn voor maatregelen inzake sociale afstand en telewerken zouden verder kunnen verslechteren. Dit zou ook het consumentenvertrouwen kunnen beïnvloeden**, waardoor de vraag nog meer gevaar loopt.

[37] Zie referenties FPB, BISA, IWEPS, STATISTIEK VLAANDEREN (juli 2022). Deze regionale projecties zijn gebaseerd op de Economische Vooruitzichten 2022-2027 die gepubliceerd werden in juni 2022 door het FPB. Deze projecties integreren daarom niet bepaalde herzieningen voor projecties in september 2022 in het kader van de economische begroting.

2.2. SECTORALE FOCUS OP EIND 2021 EN DE EERSTE HELFT VAN 2022

Achter het economische herstel in Brussel in 2021 en de versnelling daarvan aan het eind van het jaar en in de eerste helft van 2022 gaan sterke sectorale verschillen schuil. In dit deel wordt getracht de gezondheidstoestand van de Brusselse marktsectoren te capteren aan de hand van de evolutie van hun omzet. Meer specifiek wordt het herstel van de activiteit gemeten door de omzet in een bepaald kwartaal te vergelijken met het overeenkomstige kwartaal van 2019. Op die manier kan de analyse van de ontwikkeling van het omzetcijfer in perspectief worden geplaatst ten opzichte van het niveau van vóór de crisis, hierbij rekening houdend met seizoenseffecten.

De analyse omvat vier grote sectorale groepen[38] (verwerkende industrie, bouwnijverheid, productiediensten en persoonlijke diensten), alsook de belangrijkste deeltakken waaruit deze sectoren bestaan.

Geen herstel voor de Brusselse verwerkende industrie in haar geheel

De verwerkende industrie (met uitzondering van de vervaardiging van cokes en raffinage) kent een kleine aanwezigheid in het Brussels Gewest. Ze genereert jaarlijks ongeveer 6 % van de toegevoegde waarde in het BHG. Ter vergelijking: het aandeel van de Waalse en Vlaamse verwerkende industrie is drie keer zo groot in hun respectievelijke economische weefsels.

De omzet van de Brusselse verwerkende industrie ligt sinds het derde kwartaal van 2021 opnieuw vér onder het niveau van vóór de crisis. In het vierde kwartaal van 2021 daalde de omzet van de bedrijven in de hele sector met 12 % ten opzichte van de periode vóór de crisis (zie grafiek 9). De sector is zeer energie-intensief en heeft daardoor zwaar te lijden onder de inflatoire druk door de energieprijzen. Ook de bevoorradingsproblemen wegen zwaar op de activiteiten van de sector. Begin 2022 lag de totale omzet zelfs op een lager niveau dan op het dieptepunt van de gezondheidscrisis in 2020. In het tweede kwartaal van 2022 lag de omzet van de Brusselse verwerkende industrie liefst 17 % lager ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2019.

In de andere twee gewesten doen alleen Vlaamse bedrijven het goed (zie grafiek 9). Hun omzet was in het derde kwartaal van 2020 al terug op het niveau van vóór de crisis. Sindsdien is deze op een consistent hoger niveau gebleven dan in 2019. De Waalse industrie werd dan weer geconfronteerd met een dramatische daling van haar omzet, net als in het BHG.

GRAFIEK 9 : Evolutie van de gewestelijke economische activiteit (omzet) in de verwerkende industrie in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)

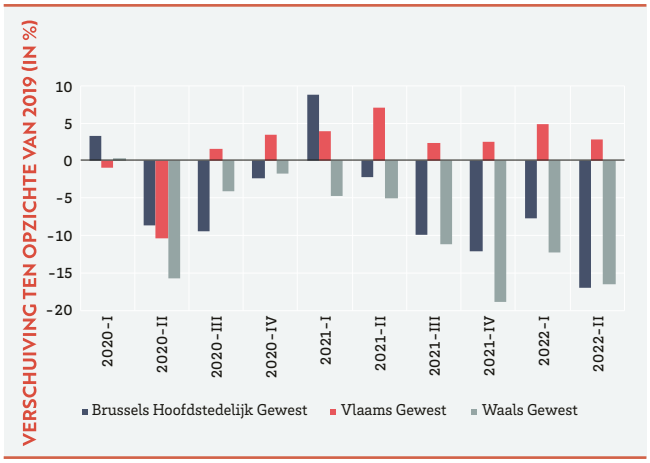

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019.. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

In het Brussels Gewest is de **voedingsindustrie** een van de takken van de verwerkende nijverheidssector die het bijzonder slecht doet als gevolg van de opeenvolgende crisissen. Deze sector, die al zwaar getroffen was door de gezondheidscrisis (zie tabel 1), had in het tweede kwartaal van 2022 nog steeds te kampen met aanzienlijke omzetverliezen (5 % ten opzichte van het niveau van vóór de crisis). De spanningen die al op de productieprocessen drukten (tekorten, stijgende energie- en transportprijzen), werden nog verergerd door de verslechterende geopolitieke situatie begin 2022.

Ook **de auto-industrie** is nog lang niet terug op een activiteitsniveau dat vergelijkbaar is met dat van 2019. Deze tak, die sinds 2021 al ondermijnd wordt door het tekort aan grondstoffen en onderdelen, ondervindt de volle impact van de huidige crisis. De hoge energieprijzen en de verstoringen van de bevoorradingsketen blijven wegen op de productie. In het tweede kwartaal van 2022 boekten de bedrijven in deze tak een omzetdaling van 6 % ten opzichte van 2019.

Momenteel blijven de vooruitzichten pessimistisch voor de industrie in het algemeen en voor deze twee bedrijfstakken in het bijzonder. **De investeringsbereidheid van ondernemingen in deze sectoren is historisch laag.**

De chemische industrie in Brussel heeft de opeenvolgende crisissen in termen van omzet bijzonder goed doorstaan (zie tabel 1). In het tweede kwartaal van 2022 lag die omzet 59 % hoger dan het niveau van vóór de crisis. Naar de toekomst toe moeten deze resultaten echter met voorzichtigheid

[38] Deze vijf sectorale groepen geven slechts een gedeeltelijk beeld van de gewestelijke economische activiteit, maar samen genereren zij bijna 6 % van de Brusselse toegevoegde waarde.

worden geïnterpreteerd, want ze blijven sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de gas- en elektriciteitsprijzen. Ook **de farmaceutische industrie** heeft de gezondheids- en de energiecrisis tot dusver goed doorstaan.

In het tweede kwartaal van 2022 lag de omzet van de ondernemingen die in deze tak actief zijn, echter nog 7 % onder het niveau van vóór de crisis.

TABEL 1 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in bepaalde takken van de verwerkende industrie in vergelijking met de situatie vóór de crisis

	Gewicht in de industrie (in tw 2019)	Verandering K2 2022 - K2 2019 (%)	Gemiddelde evolutie sinds het begin van de gezondheidscrisis
Vervaardiging en assemblage van aanhangwagens en opleggers	16 %	-6 %	-14 %
Chemische industrie	7 %	59 %	66 %
Farmaceutische industrie	9 %	-7 %	8 %
Voedingsindustrie	11 %	-35 %	-28 %

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

De Brusselse bouwsector herstelt zich moeizaam

De bouwsector is goed voor ongeveer 5 % van de Brusselse niet-financiële handelseconomie. Ter vergelijking: in Vlaanderen en Wallonië neemt de sector een twee keer zo belangrijke plaats in.

Het activiteitsniveau voor de sector als geheel blijft in het vierde kwartaal van 2021 ver onder het niveau van vóór de crisis (-11 % ten opzichte van 2019, zie grafiek 10) in het BHG. Naast de inflatiedruk heeft de hele sector te kampen gehad met tekorten aan materialen en onderdelen en met een groot aantal tijdelijk afwezigheden wegens ziekte of quarantaine in de loop van het jaar 2021. De stijgende energieprijzen oefenden extra druk uit op de ondernemingen binnen de sector. Die worden indirect getroffen via hun leveranciers, wier productie zeer energie-intensief is, met name als het gaat om bouwmaterialen (bakstenen, glas, cement)[39]. Begin 2022 verergert de geopolitieke context deze stand van zaken. **Daardoor daalde de omzet in de Brusselse bouwsector in het eerste en tweede kwartaal van 2022 met 11 % ten opzichte van het niveau van vóór de crisis.**

Op gewestelijk niveau heeft de Brusselse bouwsector een aanzienlijke achterstand op zijn buren. De gegenereerde omzet in de Waalse en Vlaamse bouwsector flirtte sinds het derde kwartaal van 2020 met het niveau van vóór de crisis. De eerste helft van 2022 was zelfs positief voor de omzet van deze bedrijven, die in het tweede kwartaal (ten opzichte van 2019) een stijging van 8 % in het Vlaams Gewest en 5 % in het Waals Gewest liet optekenen.

GRAFIEK 10 : Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de bouwsector in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)

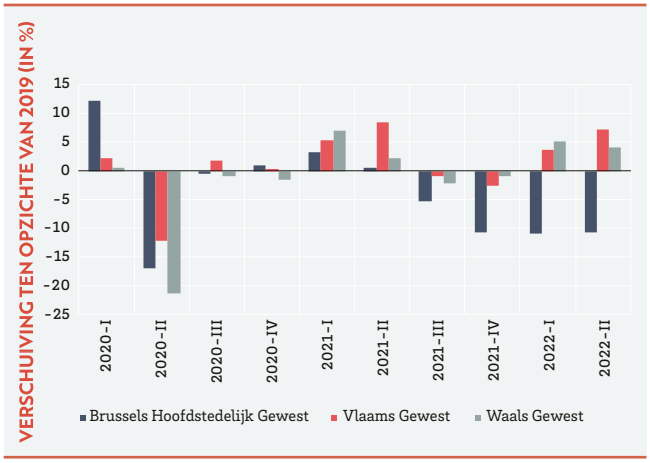

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019.. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

De tak **burgerlijke bouwkunde** wordt het zwaarst getroffen (zie tabel 2). Deze bedrijfstak, waarvan het aanbod meer gericht is op ondernemingen en overheidsdiensten, is ook de tak die het meest te lijden heeft gehad onder de gezondheidscrisis. Deze sub-sector heeft zich in 2021 niet kunnen herstellen en heeft nog altijd zwaar te lijden onder de inflatiedruk en de energiecrisis. De gegenereerde omzet daalde in het tweede kwartaal van 2022 met 22 % ten opzichte van het tweede kwartaal van 2019.

[39] Zie referenties GODIN, M. (2022)..

De sector gespecialiseerde bouwwerkzaamheden, die meer gericht is op huishoudens, heeft de gezondheidscrisis relatief goed doorstaan. Dit behoud van het activiteitsniveau is het gevolg van een toename van de vraag naar woningrenovatie in 2021. In het tweede kwartaal van 2022 lag de omzet van de ondernemingen in deze tak nog slechts 4 % onder het niveau van vóór de crisis.

De Brusselse bouwsector blijft kwetsbaar en hangt af van verschillende onzekere factoren:

- Burgerlijke bouwkunde ligt aan de basis van veel bouwactiviteiten. De aanhoudende moeilijkheden die de ondernemingen in deze tak ondervinden, zal waarschijnlijk op meer of minder lange termijn gevolgen hebben voor de andere spelers in de sector.
- Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden zouden kunnen worden getroffen door de daling van de koopkracht van de huishoudens als gevolg van de inflatiedruk.

TABEL 2 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in de bouwtakken in vergelijking met de situatie vóór de crisis

	Gewicht (in tw 2019)	Verandering K2 2022 - K2 2019 (%)	Gemiddelde evolutie sinds het begin van de gezondheidscrisis
Burgerlijke bouwkunde	7 %	-22 %	-9 %
Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden	56 %	-4 %	-4 %

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

Productiediensten: de belangrijkste en kwetsbare motor voor het economisch herstel in Brussel

De sectorale groep van de productiediensten vertegenwoordigt 70 % van de niet-financiële markteconomie in Brussel (tegenover 50 % in Vlaanderen en 43 % in Wallonië). De ondernemingen in deze sector zijn onder meer actief in de takken vervoer, administratie, communicatie en groothandel. Deze sector is eind 2021 en begin 2022 de belangrijkste motor voor het herstel van de Brusselse economische activiteiten.

De omzet van de Brusselse bedrijven in deze sector als geheel bereikte al in het derde kwartaal van 2021 het niveau van vóór de crisis (zie grafiek 11). De versnelling van dit herstel werd bevestigd in het vierde kwartaal van 2021 (+ 4 % ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 2019). Dit was ook het geval in het eerste en tweede kwartaal van 2022 (+ 11 % in elk kwartaal in vergelijking met de periode vóór de crisis).

In het Vlaamse Gewest was het herstel bijzonder dynamisch. De totale omzet van bedrijven binnen deze sector bereikte vanaf het vierde kwartaal van 2020 opnieuw het niveau van vóór de crisis. De versnelling van dit herstel zette door in het tweede kwartaal van 2022 met een stijging van 23 % ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 2019. Het Waals gewest bleef in zijn herstel iets achter bij het BHG, maar presteerde in het tweede kwartaal van 2022 vergelijkbaar (+ 11 % ten opzichte van het tweede kwartaal van 2019).

GRAFIEK 11 : Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de Brusselse productiedienstensector in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)

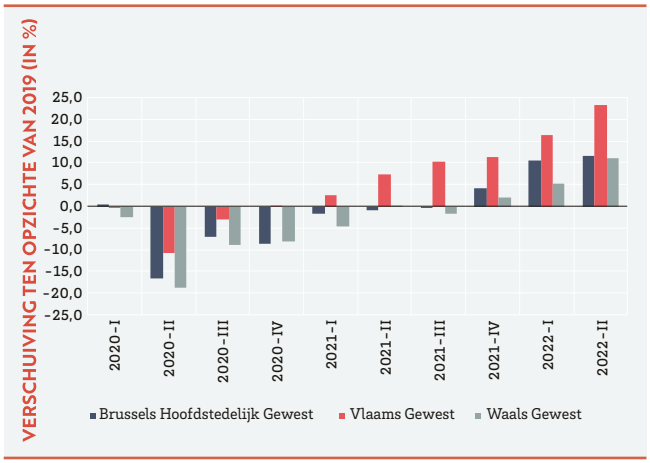

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

Dit herstel betrof echter niet alle takken van de sector, die talrijk zijn. Het was vooral te danken aan de groei in twee van de belangrijkste takken, die de opeenvolgende gezondheids- en energiecrises relatief goed hebben doorstaan (zie tabel 3):

- **Activiteiten van hoofdkantoren en adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer**, die een groei in omzet van 46,4 % in het tweede kwartaal van 2022, vergeleken met 2019 neerzette ;
- **Huur- en leasingactiviteiten**, die een stijging in omzet van 22 % neerzette ten opzichte van het niveau van vóór de crisis.

Andere zwaargewichten in de sector, die al door de gezondheidscrisis waren getroffen, boekten daarentegen aanzienlijke verliezen in het tweede kwartaal van 2022 (zie tabel 3):

- **groothandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen**, had een omzetvolume dat 23,5 % lager uitviel dan vóór de crisis ;
- **telecommunicatie**, met een niveau dat 12,4 % onder het niveau van vóór de crisis lag ;
- **opslag en ondersteunende vervoersdiensten**, met 33,5 % onder het niveau van vóór de crisis.

Andere takken van de sector, die moeite hebben om te herstellen van de gezondheidscrisis, boekten gemengde resultaten in het tweede kwartaal van 2022:

- de deelsector van het **vervoer** heeft tijdens de gezondheids- en de energiecrisis aanzienlijke verliezen geleden. Terwijl de omzet van het vervoer te land en via pijpleidingen boven het niveau van vóór de crisis lag (+ 18 % ten opzichte van 2019), geldt dit niet voor het luchtvervoer (- 47,9 % ten opzichte van 2019) ;
- de **activiteiten van reisbureaus**, die tijdens de gezondheidscrisis al ernstig waren verzwakt, vertoonden een verlies van 45,2 % ten opzichte van 2019.

Ondanks de versterking in de eerste helft van 2022 blijft de versnelling van het herstel in deze sector momenteel kwetsbaar. Dit herstel hangt indirect af van onzekere factoren zoals de inflatoire druk uitgeoefend door grondstoffen en energie. Ook moet rekening worden gehouden met de impact van de bevoorradingsproblemen op de productieketens van de verwerkende industrie.

TABEL 3 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in bepaalde takken van de productiediensten in vergelijking met de situatie vóór de crisis

	Gewicht (in tw 2019)	Verandering K2 2022 - K2 2019 (%)	Gemiddelde evolutie sinds het begin van de gezondheidscrisis
Huur- en leasingactiviteiten	11 %	22 %	21 %
Activiteiten van reisbureaus, reisorganisatoren, boekingsdiensten en aanverwante activiteiten	0,3 %	-45 %	-65 %
Activiteiten van hoofdkantoren; adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer	21 %	46 %	-2 %
Groothandel met uitzondering van auto's en motorfietsen	11 %	-23 %	-12 %
Opslag en tansport-ondersteunende activiteiten	6 %	-33 %	-28 %
Informatiediensten	1 %	81 %	32 %
Telecommunicatie	9 %	-12 %	-7 %
Luchtvaart	0,02 %	-48 %	-54 %
Vervoer te land en vervoer via pijpleidingen	7 %	18 %	-25 %

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

Licht herstel in de persoonlijke dienstenactiviteiten, maar onvoldoende om terug te keren naar het niveau van vóór de crisis.

De Brusselse sector van de persoonlijke diensten is goed voor 15 % van de Brusselse niet-financiële markteconomie. In Vlaanderen en Wallonië is de sector van vergelijkbaar belang[40].

De Brusselse bedrijven in deze sector hebben bijzonder te lijden gehad onder de gevolgen van de gezondheidscrisis (zie tabel 4). De opheffing van de beperkende maatregelen in de loop van 2021 had effect in het derde kwartaal, maar in beperkte mate. De stijgende energieprijzen en de terugkeer van beperkingen in verband met de opkomst van de omikronvariant in het najaar van 2021 hebben het herstel van de economische bedrijvigheden in de sector vertraagd. **In het vierde kwartaal van 2021 lag het niveau van die bedrijvigheden nog 7 % onder het niveau van vóór de crisis.** Ondanks de onzekere inflatoire en geopolitieke context bleef de omzet van de Brusselse persoonlijke diensten zich herstellen, zonder echter in het tweede kwartaal van 2022 terug te keren naar het niveau van vóór de crisis (- 1 % ten opzichte van het tweede kwartaal van 2019).

Omdat de Brusselse sector van de persoonlijke diensten afhankelijker is van toeristen en pendelaars, is het herstel ervan minder vlot verlopen dan in de buurgewesten. Vlaanderen en Wallonië waren tegen het derde kwartaal van 2021 terug op het niveau van vóór de crisis (zie grafiek 12). Net als in de verwerkende industrie en de productiediensten gaven de Vlaamse bedrijven in deze sector vanaf het vierde kwartaal van 2021 blijk van een grotere mate van dynamiek.

GRAFIEK 12 : Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de Brusselse sector van de persoonlijke diensten in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)

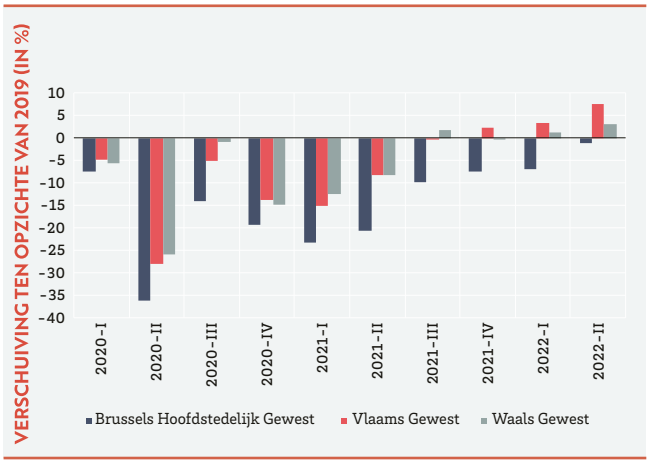

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota : voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

Het herstel van de omzet van de sector van de persoonlijke diensten in Brussel is vooral te danken aan de toename van de volumes van bepaalde takken (zie tabel 4).

De **restaurants** zagen hun omzet in het tweede kwartaal van 2022 met 6 % stijgen ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2019. De sector was hard getroffen door de gezondheidscrisis als gevolg van de gezondheidsmaatregelen (social distancing, het Covid-Safe Ticket en telewerken). De opheffing daarvan begin 2022 heeft het mogelijk gemaakt de activiteiten in de sector te hervatten. Aangezien de sector echter vrij energie-intensief is, bestaat er momenteel enige onzekerheid over de gevolgen van de energiecrisis voor de productie (energie, voeding), het toerisme en de pendelaars.

De creatieve, artistieke en amusementsactiviteiten en de sport-, recreatie- en vrijetijdsactiviteiten hebben in dezelfde periode elk een 10 % hoger omzetvolume opgetekend dan vóór de crisis. Dit ondanks de gevoeligheid van het onderhoud van hun installaties voor de elektriciteits- en gasprijzen[41].

Andere bedrijfstakken bleven in het tweede kwartaal van 2022 met omzetverliezen kampen.

De **detailhandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen**, had een omzetvolume dat 1 % lager uitviel dan dat van 2019. Het effect van de gezondheidscrisis was relatief beperkt, dankzij het feit dat de meeste takken van de levensmiddelendetailhandel operationeel bleven. De activiteit detailhandel - non-food daarentegen heeft lang te lijden gehad onder de COVID-19-crisis. De omzet van deze tak herstelde zich pas in het derde kwartaal van 2021. In het algemeen blijft de inflatoire druk deze activiteiten beïnvloeden, enerzijds door de stijgende grondstoffen- en energieprijzen en anderzijds door het verlies aan koopkracht van de consumenten.

De groot- en detailhandel en reparatie van motorvoertuigen en motorfietsen zag de omzet in het tweede kwartaal van 2022 met 5 % dalen ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal van 2019.

[40] De sector van de persoonlijke diensten vertegenwoordigt 13,1 % van de markteconomie in Vlaanderen en 16,9 % in Wallonië.
[41] Zie referenties GODIN, M. (2022).

De tak accommodatie had het meest te lijden onder de opeenvolgende gezondheids- en energiecrisissen. De bedrijven in de sector zijn zwaar getroffen door de gezondheidscrisis als gevolg van het reisverbod en de afwezigheid van toeristen in het gewest. Dit is ook een sector die sterk afhankelijk is van de prijs van elektriciteit en gas[42]. De prijsstijging verhoogt de lasten voor de sector dus aanzienlijk. De inflatie is ook voelbaar in de prijzen van brandstof en luchtvervoer, en heeft dus indirect een invloed op het toerisme.

Vooruitblikkend blijft de onzekerheid rond het toerisme, in combinatie met kritieke kasstroomsituaties, sommige ondernemingen in de sector van de persoonlijke diensten parten spelen. Dit is met name het geval voor de accommodatie-sector. **De pessimistische bedrijfsvooruitzichten gaan gepaard met een uitstel van eventuele investeringsprojecten.**

TABEL 4 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in bepaalde takken van de persoonlijke diensten in vergelijking met de situatie vóór de crisis

	Gewicht (in tw 2019)	Verandering K2 2022 - K2 2019 (%)	Gemiddelde evolutie sinds het begin van de gezondheidscrisis
Creatieve, artistieke en amusementsactiviteiten	6 %	10 %	-12 %
Sport-, recreatie- en vrijetijdsactiviteiten	4 %	10 %	-19 %
Detailhandel met uitzondering van auto's en motorfietsen	37 %	-1 %	0 %
Groot- en detailhandel in-, onderhoud en reparatie van motorvoertuigen en motorfietsen	19 %	-5 %	-7 %
Verschaffen van accommodatie	9 %	-18 %	-59 %
Restaurants	21 %	6 %	-26 %

Bronnen : STATBEL (btw-aangiften), RSZ, BEW, berekeningen BISA
Nota :: voor ieder trimester van 2020, 2021 en 2022 wordt de activiteit van de ondernemingen vergeleken met het corresponderende trimester van 2019. De activiteit van de ondernemingen komt overeen met de som van hun omzet, gewogen volgens het sectorale gewicht in toegevoegde waarde en gecorrigeerd voor inflatie volgens de sectorale productieprijsindices.

2.3. WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID

Het aantal loontrekkende Brusselaars is sterk gestegen tussen eind 2021 en midden 2022

De kwartaalgegevens van de RSZ, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden, maken het mogelijk om de evolutie van de arbeid in loondienst in het Brussels Gewest naar woonplaats tot midden 2022 te analyseren (zie grafiek 13). Ze betreffen zowel het aantal werknemers als het werkvolume, gemeten in voltijdsequivalenten (VTE's).

Volgens deze cijfers is **het aantal loontrekkenden in Brussel bijzonder dynamisch gegroeid tussen het vierde kwartaal van 2021 en het tweede kwartaal van 2022**. In deze periode is de loontrekkende tewerkstelling met gemiddeld 1,0 % per kwartaal gestegen. Dit is meer dan tweemaal sneller dan het nationale percentage (+0,4 %). Voor het Brussels Gewest betekent dit een cumulatieve toename met ongeveer 10.600 loontrekkenden die op zijn grondgebied wonen. Hoewel de groei van de loontrekkende tewerkstelling in Brussel in het tweede kwartaal van 2022 vertraagd lijkt te zijn (0,8 % tegen 1,2 % in het vorige kwartaal), is hij toch hoger gebleven dan op Belgisch niveau, waar de groei praktisch tot nul is gedaald. Midden 2022 lag het aantal loontrekkende Brusselaars 3,7 % boven het niveau van vóór de gezondheidscrisis, dat wil zeggen in het vierde kwartaal van 2019 (tegenover 2,2 % voor België).

Tegelijkertijd is h**et arbeidsvolume van de loontrekkende Brusselaars aanzienlijk gestegen in de eerste twee kwartalen van 2022** (telkens +2,0 %). Opnieuw is deze stijging veel sterker voor de Brusselse bevolking dan op Belgisch niveau (gemiddeld +1,3 % over de eerste zes maanden van 2022). Pas in het eerste kwartaal van 2022 overtrof het arbeidsvolume van de Brusselse loontrekkenden het niveau van vóór de

[42] Idem.

crisis, als gevolg van de verschillende opeenvolgende besmettingsgolven. Op basis van de laatste beschikbare waarneming (tweede kwartaal 2022) lag het aantal VTE 4,6 % boven dit niveau (tegenover 3,6 % voor België).

De goede prestaties van de loontrekkende tewerkstelling van de Brusselaars in de eerste helft van 2022 liggen in de lijn van het herstel van de globale economische activiteit. Deze is in het eerste kwartaal van 2021 in Vlaanderen en in het vierde kwartaal van 2021 in het Brussels Gewest weer op het niveau van vóór de crisis gekomen (zie hoofdstuk 2.1.).

GRAFIEK 13 : Evolutie van de loontrekkende tewerkstelling van de Brusselaars

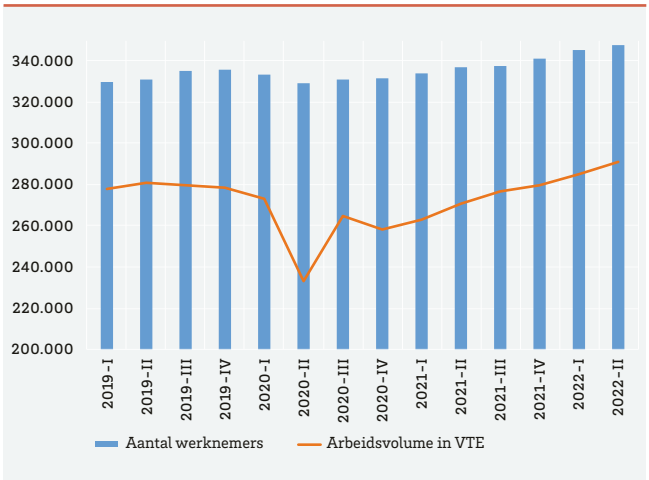

Bron : RSZ, berekeningen BISA
Nota : loontrekkende tewerkstelling naar woonplaats; seizoengezuiverde gegevens

De betrekkelijk gunstige aanhoudende groei van het aantal werknemers in Brussel tijdens de eerste zes maanden van 2022 weerspiegelt waarschijnlijk een meer dynamische ontwikkeling van de Brusselse werkgelegenheid naar woonplaats dan van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid (dus naar werkplaats). Bij gebrek aan recente gegevens hierover moeten we de cijfers van de laatste regionale economische vooruitzichten raadplegen[43]. Volgens deze op jaarbasis vastgestelde cijfers zou de binnenlandse werkgelegenheid in het Brussels Gewest over heel 2022 met 1,2 % toenemen, terwijl de groei van de werkende bevolking (naar woonplaats) 2,4 % zou bedragen[44]. Deze kloof weerspiegelt een specifiek kenmerk van de Brusselse arbeidsmarkt, die wordt gekenmerkt door de aanzienlijke aanwezigheid van werknemers die uit Vlaanderen en Wallonië pendelen. Deze pendelaars zijn goed voor bijna de helft van de binnenlandse werkgelegenheid in het Brussels Gewest. De bijzonder sterke groei van de Brusselse werkende bevolking in 2022 wordt grotendeels verklaard door de sterke toename van de pendelstromen vanuit Brussel naar de twee andere gewesten. Deze toename van het uitgaande pendelverkeer vanuit Brussel sluit aan bij een trend die al vele jaren wordt waargenomen. In de periode vóór de gezondheidscrisis, van 2015 tot 2019, steeg de stroom pendelaars vanuit Brussel jaarlijks met gemiddeld 2.200 personen naar Vlaanderen en 400 personen naar Wallonië. Voor 2022 wordt een toename verwacht met respectievelijk 3.000 en 1.100 eenheden. In het noorden van het land wordt de vraag naar Brusselse werknemers vooral verklaard door de krapte op de Vlaamse arbeidsmarkt, met een bijzonder laag werkloosheidspercentage, een vergrijzende bevolking en bedrijven die daardoor moeilijk werknemers kunnen vinden. De meeste Brusselse pendelaars werken in Vlaanderen (ongeveer 70%), waarvan iets meer dan de helft alleen al in Vlaams-Brabant[45].

Het uitzendwerk en de werkgelegenheidsvooruitzichten vertonen tekenen van verzwakking in het derde kwartaal 2022

Om de werkgelegenheid naar werkplaats te analyseren, kunnen we twee andere indicatoren bekijken: het aantal gewerkte uitzenduren en de werkgelegenheidsvooruitzichten van de bedrijven. Deze twee indicatoren hebben het voordeel dat zij tot een recente periode beschikbaar zijn en een beeld geven van de ontwikkeling van de werkgelegenheid in het recente verleden en de komende maanden. Wat het uitzendwerk betreft, zijn de bedrijven immers geneigd om op schommelingen in de vraag (tijdens een recessie of een economisch herstel) eerst met tijdelijk werk te reageren, vooraleer ze aanwerven of ontslaan.

Het volume gewerkte uitzenduren in het Brussels Gewest zette gedurende het grootste deel van 2021 de herstelbeweging voort die in het voorjaar van 2020 was ingezet na de ineenstorting van de activiteit ten gevolge van de gezondheidscrisis (zie grafiek 14). In november 2021 was het aantal uitzenduren bijna terug op het niveau van voor de crisis. Tussen december 2021 en maart 2022 daalde het volume uitzendwerk opnieuw door een versnelling van de inflatie en door het effect van de omikron-golf (weliswaar beperkt in omvang en duur). Sinds april 2022 vertonen de Brusselse en de Belgische curves een tegengestelde evolutie: **het volume uitzendwerk in het Brusselse Gewest begon opnieuw te stijgen en stagneerde vervolgens op een niveau dichtbij de situatie van vóór de crisis**, terwijl België een vrij sterke daling bleef optekenen. Over de eerste acht maanden van 2022 als geheel is de index van het volume uitzendwerk op Belgisch niveau met 5 punten gedaald, terwijl deze in Brussel met 4 punten is gestegen.

[43] FPB, BISA, IWEPS en Statistiek Vlaanderen (juli 2022), Regionale economische vooruitzichten 2022-2027. Deze gewestelijke projecties zijn gebaseerd op de Economische Vooruitzichten 2022-2027 die het FPB in juni 2022 heeft gepubliceerd en houden dus geen rekening met de herzieningen die in september 2022 zijn doorgevoerd met het oog op de realisatie van de economische begroting. De groei van de binnenlandse werkgelegenheid in België is voor 2022 sterk naar boven bijgesteld, van 1,3 % naar 2,0 %.

[44] Deze cijfers omvatten zowel loontrekkende als zelfstandige tewerkstelling. Gezien de in de vorige nota vermelde herziening zal de groei van de Brusselse binnenlandse werkgelegenheid in 2022 waarschijnlijk ook in de volgende gewestelijke vooruitzichten naar boven worden bijgesteld.

[45] Zie referenties: ACTIRIS, VDAB (februari 2022).

GRAFIEK 14 : Index van het aantal gewerkte uitzenduren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België (januari 2019 = 100)

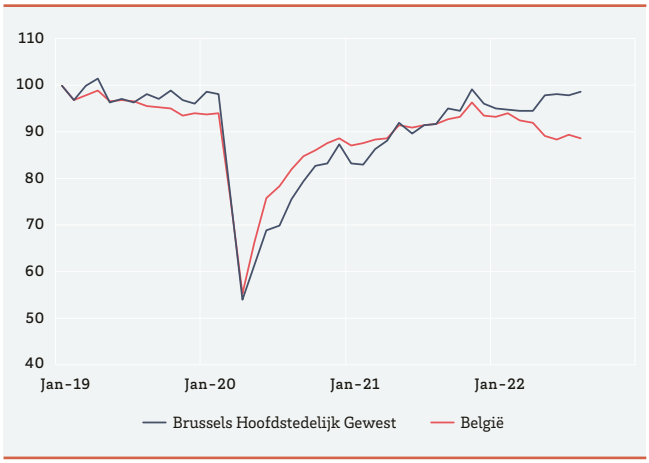

Bron : Federgon, berekeningen BISA
Nota : seizoengezuiverde gegevens

De werkgelegenheidsvooruitzichten op 3 maanden[46] die de Brusselse ondernemingen in de conjunctuurenquêtes formuleren[47] weerspiegelen contrasterende ontwikkelingen tussen de verschillende activiteitensectoren (zie grafiek 15). Enkele vaststellingen kunnen gemaakt worden sinds begin 2022:

- In oktober **bleven de aanwervingsprognoses in de handel en de diensten aan bedrijven boven hun gemiddelde op lange termijn**, net als sinds het begin van het jaar. In beide sectoren **zijn de aanwervingsprognoses weinig veranderd tussen april en oktober**;
- **In de verwerkende industrie verbeterden de aanwervingsprognoses in de eerste zes maanden van het jaar om vervolgens sterk te dalen.** De bedrijven in de sector begonnen hun prognoses in augustus naar beneden bij te stellen en waren in oktober het meest pessimistisch, waarbij **de curve weer onder het gemiddelde op lange termijn daalde**.

GRAFIEK 15 : Werkgelegenheidsvooruitzichten in de verwerkende industrie, de diensten aan bedrijven en de handel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, enquêteresultaten

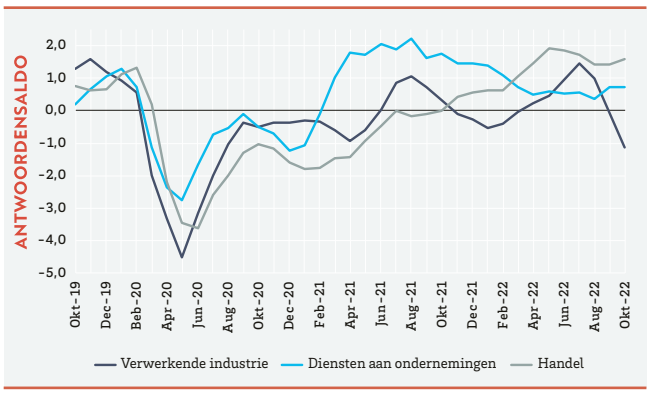

Bron : NBB (oktober 2022), berekeningen BISA
Nota : saldo van de seizoengezuiverde antwoorden, gestandaardiseerde score, driemaandelijks voortschrijdend gemiddelde

De signalen van de indicatoren voor uitzendwerk en de werkgelegenheidsvooruitzichten zijn dus gemengd. Enerzijds is het uitzendwerk in het Brusselse Gewest op een stabiel niveau gebleven (terwijl het op Belgisch niveau is gedaald) en zijn de aanwervingsprognoses van de Brusselse bedrijven gunstig gebleven in de handel en de diensten aan bedrijven. Maar aan de andere kant vertoont het uitzendwerk tekenen van vertraging en zijn de aanwervingsprognoses in de industrie sterk verslechterd. Uiteindelijk kan worden gesteld dat **de vraag naar arbeidskrachten van de ondernemingen in het Brussels Gewest in bepaalde sectoren op een hoog niveau is gebleven, maar dat zij in andere sectoren lijkt te vertragen of zelfs lijkt te krimpen**. De gevolgen van de oorlog in Oekraïne, de hoge inflatie en de energiecrisis beginnen de vraag naar arbeid duidelijk te beïnvloeden. Naast deze factoren zijn er spanningen op de arbeidsmarkt, waar sommige bedrijven moeite hebben om de nodige arbeidskrachten te vinden.

De daling van de werkloosheid nam in de loop van 2022 geleidelijk af en maakte plaats voor een lichte stijging in oktober

Grafiek 16 toont de evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ, zie glossarium) in het Brussels Gewest op basis van de maandelijkse seizoengezuiverde gegevens van Actiris. Na de stijging als gevolg van de gezondheidscrisis is **de werkloosheid in Brussel sinds het voorjaar van 2021 gedaald**. Deze daling weerspiegelt de

[46] De werkgelegenheidsvooruitzichten zijn het resultaat van de enquêtes die de NBB bij de werkgevers houdt en bevragen naar de verwachtingen inzake de aanwerving van nieuw personeel gedurende de komende maanden.
[47] Zie het glossarium.

hierboven vermelde dynamische evolutie van de Brusselse werkende bevolking, gestimuleerd door de economische heropleving en het hernieuwde vertrouwen van de ondernemingen, die bevorderlijk waren voor de aanwervingen. De vraag van de bedrijven naar arbeidskrachten was in deze periode inderdaad groot, zoals blijkt uit de toename van het aantal vacatures en het volume uitzendwerk.

De daling van de werkloosheid heeft sinds het begin van 2022 geleidelijk aan vaart verloren. Welke factoren kunnen deze vertraging van de daling van de werkloosheid in het Brusselse Gewest verklaren? De daling van het ondernemersvertrouwen in een economie die dubbel verzwakt is door de oorlog in Oekraïne en de energiecrisis speelt zeker een belangrijke rol bij het afremmen van de vraag naar arbeid. Het seizoengezuiverde aantal NWWZ's steeg dus opnieuw vanaf mei 2022, waardoor het werkloosheidsniveau weer boven zijn waarde op lange termijn steeg. Het aantal NWWZ's bleef echter aanzienlijk lager dan vóór de gezondheidscrisis.

GRAFIEK 16 : Conjuncturele evolutie van het aantal NWWZ's in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

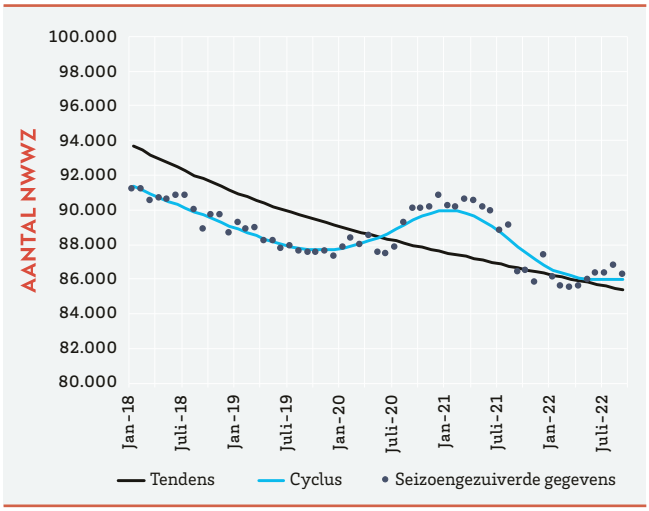

Bron : Actiris - view.brussels, berekeningen BISA
Nota : seizoengezuiverde gegevens

Volgens de laatste waarnemingen van Actiris bedroeg **het aantal Brusselse NWWZ's in oktober 2022 88.155 personen**. Op jaarbasis is dit aantal vanaf augustus 2021 gedurende 14 opeenvolgende maanden gedaald. **Deze daling van de Brusselse werkloosheid heeft sinds begin 2022 echter geleidelijk aan kracht verloren en maakte in oktober zelfs plaats voor een lichte stijging** (+0,5 % op jaarbasis). De werkloosheid in het Brussels Gewest blijft niettemin op een historisch laag niveau, met een gemiddelde voor de eerste drie kwartalen van 2022 dat 3,9 % lager ligt dan voor dezelfde periode in 2021 (d.w.z. een daling met ongeveer 3.500 personen).

Alle leeftijdscategorieën worden door deze vertraging getroffen, maar de jongeren onder de 25 jaar het sterkst. **De jongere NWWZ's lieten in september en oktober 2022 zelfs een aanzienlijke groei optekenen** (respectievelijk +3,7 % en +6,9 % op jaarbasis), terwijl de NWWZ's in de leeftijdsgroep 25-49 jaar nauwelijks stegen en die van 50 jaar en ouder bleven dalen. Op basis van de cijfers van het derde kwartaal lag het aantal jonge NWWZ's in 2022 nog 4% boven het niveau van 2019, dus vóór de gezondheidscrisis. De oudere NWWZ's (25-49 jaar en 50 jaar of ouder) bleven dan weer onder dit niveau.

Uit de analyse van de in- en uitstroom van de werkloosheid blijkt dat **de minder gunstige ontwikkeling van de Brusselse werkloosheid in het derde kwartaal van 2022 het gevolg is van zowel een toename van de instroom als een afname van de uitstroom**. De tussen juli en september 2022 waargenomen instroom is inderdaad met 6 % op jaarbasis gestegen (vooral voor de jongeren en werkzoekenden van korte duur). Deze toename van de instroom wordt gedeeltelijk verklaard door het toenemende aantal inschrijvingen van Oekraïners in de afgelopen maanden. In september 2022 werden 1.279 NWWZ's met de Oekraïense nationaliteit geteld, tegenover amper een honderdtal het jaar voordien. Daarentegen daalde de uitstroom uit de werkloosheid met 5 % als gevolg van de slechtere economische situatie.

Ten slotte maken de maandelijkse enquêtes van de NBB bij de Brusselse gezinnen het mogelijk hun verwachtingen over de evolutie van de werkloosheid in België in de komende twaalf maanden te analyseren (zie grafiek 17). Nadat deze vooruitzichten weer onder hun niveau op lange termijn waren gedaald (een teken van een verbetering van de situatie), zijn zij in de loop van 2022 geleidelijk aan verder verslechterd. **Zowel de Brusselse huishoudens als het geheel van Belgische huishoudens zijn dus in de loop van het jaar steeds pessimistischer geworden.** Sinds september 2022 zijn de verwachtingen inzake een stijging van de werkloosheid in de komende maanden opnieuw hoger dan het gemiddelde op lange termijn en de laatste waarnemingen voor oktober hebben de verslechtering bevestigd.

GRAFIEK 17 : Werkloosheidsprognoses voor de komende twaalf maanden, enquêteresultaten

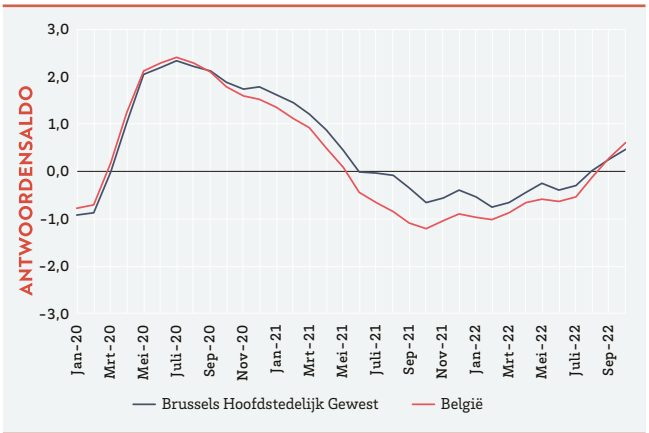

Bron : NBB, berekeningen BISA
Nota : saldo van de seizoengezuiverde antwoorden, gestandaardiseerde score, driemaandelijks voortschrijdend gemiddelde

GLOSSARIUM

› Binnenlandse werkgelegenheid
Tewerkstelling van personen die op een welbepaald grondgebied werken, ongeacht of zij er wonen. Naast de regionale rekeningen die in deze barometer worden gebruikt om de binnenlandse werkgelegenheid te analyseren, bestaan andere gegevensbronnen (bijvoorbeeld de Enquête naar de Arbeidskrachten). Er zijn meerdere factoren die een verklaring bieden voor de verschillen tussen beide bronnen: type gegevens (administratieve of op basis van een enquête), al dan niet rekening houden met de internationale tewerkstelling, de gehanteerde definitie van werk, momenten van de meting, manier van het meetellen van studentenarbeid, raming van zwartwerk... Niet te verwarren met de werkende bevolking van een Gewest, waartoe alle werkenden behoren die in dat Gewest wonen.

› Economische activiteit

In deze publicatie wordt de ontwikkeling van de economische activiteit beoordeeld aan de hand van twee indicatoren:

- **Het bruto binnenlands product (bbp)**: Deze indicator meet de in een bepaalde periode gecreëerde welvaart. Deze welvaart komt overeen met de waarde van de productie min de intermediaire kosten (waarde van de aankopen).
- **De omzet**: Deze indicator komt overeen met de waarde van de productie (waarde van de verkoop) binnen de sectoren van de niet-financiële bedrijfseconomie. Dit biedt inzicht in de economische activiteit, evenwel binnen bepaalde grenzen:
  - Een beperkte reikwijdte: Alleen de ontwikkeling van de activiteit van de sectoren van de niet-financiële bedrijfseconomie wordt hiermee gemeten. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest genereren deze sectoren 47 % van de totale welvaartscreatie van het Gewest.
  - Een zeer onvolmaakte maatstaf voor de creatie van welvaart: Van de ene sector tot de andere of van de ene periode tot de andere kan hetzelfde bedrag aan omzet een verschillende welvaartscreatie vertegenwoordigen, want de intermediaire kosten variëren.

› Enquêtes van de NBB bij de consumenten
Elke maand ondervraagt de NBB een variabel staal van 1 850 Belgische gezinnen, waarvan 350 Brusselse. Deze op Europees niveau geharmoniseerde enquête peilt bij de consumenten naar hun perceptie van het toekomstige economische klimaat en hun plannen op vlak van sparen en uitgaven. De berekening van elk van de reeksen is gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een stijging heeft aangegeven en het percentage dat een daling aangeeft). Vervolgens wordt een samenvattende indicator berekend op basis van de saldi van de antwoorden die betrekking hebben op de verwachtingen van de consumenten betreffende de economische situatie en de werkloosheid, alsook op hun spaargedrag en financiële situatie tijdens de komende twaalf maanden.

› Enquêtes van de NBB bij de ondernemingen
Elke maand ondervraagt de NBB een vast panel van ongeveer 5 000 Belgische bedrijven over de huidige stand van zaken van hun activiteiten en hun vooruitzichten op korte termijn. De vragen hebben betrekking op de waardering van de voorraden en het orderboek, de evolutie hiervan of de vooruitzichten inzake tewerkstelling en vraag. De berekening van elk van de reeksen is gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een stijging heeft aangegeven en het percentage dat een daling aangeeft). Vervolgens wordt een samenvattende indicator van het vertrouwen van de ondernemingen berekend op basis van de bekomen antwoorden. Het is een gewogen indicator, gebaseerd op 14 vragen aan bedrijven, die een gewicht geven van 65 % aan de antwoorden van ondernemingen in de industrie, 15 % aan deze van ondernemingen in de bouwnijverheid, 15 % aan deze van ondernemingen in de zakelijke dienstverlening en 5 % aan deze van ondernemingen in de handel.

› Gestandaardiseerde score
Een variabele standaardiseren betekent de verwachting aftrekken van elk van de oorspronkelijke waarden en al deze waarden delen door zijn standaarddeviatie. Het resultaat hiervan zijn gegevens, los van de gekozen eenheid of schaal, maar ook variabelen met hetzelfde gemiddelde en dezelfde spreiding. De schommelingen kunnen nu gemakkelijker vergeleken worden.

› Koopkracht van de huishoudens

- Het **beschikbare inkomen** van de huishoudens is het inkomen dat een huishouden tot haar beschikking heeft voor consumptie en sparen. Het is de som van:
  - inkomsten zoals lonen en bezoldigingen;
  - sociale uitkeringen (pensioenen, werkloosheids-uitkeringen enz.);
  - financiële inkomsten;

  min belastingen en sociale bijdragen.

  Het beschikbare inkomen wordt uitgedrukt in reële termen wanneer het wordt aangepast om de effecten van prijsvariaties van het ene jaar op het andere te elimineren.
- De **koopkracht** van de huishoudens wordt geschat als het **reële beschikbare inkomen per inwoner**.

› Liquiditeits- en cashflowproblemen
Liquide middelen zijn alle geldbedragen die onmiddellijk beschikbaar zijn voor huishoudens of bedrijven. Ze kunnen de vorm aannemen van contant geld, banktegoeden (bedragen die op een rekening zijn gestort) of financiële activa (effecten en obligaties). Wanneer huishoudens en bedrijven niet langer voldoende liquide middelen hebben, betekent dit dat hun financieringsmiddelen op korte termijn beperkt zijn. Dat beïnvloedt hun vermogen om hun rekeningen te betalen, hun leningen af te lossen, hun leveranciers te betalen enz. Liquiditeitsproblemen worden ook wel cashflowproblemen genoemd.

› Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)
Persoon zonder bezoldigde baan die als werkzoekende is ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst. (Bron: Actiris).

› Primaire inkomens
De primaire inkomens zijn de inkomens die huishoudens ontvangen in ruil voor hun bijdrage aan de economische activiteit. Deze bijdrage kan direct zijn (in ruil voor inkomsten uit arbeid in loondienst of als zelfstandige) of indirect (via investeringen in roerend of onroerend goed).

› Voltijds equivalent (VTE)
Voltijds equivalent is een meeteenheid om statistieken over de werkgelegenheid met elkaar te vergelijken, ondanks de verschillen in gewerkte uren. Het wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal gewerkte uren van een individu en het gemiddeld aantal gewerkte uren door een voltijdse werknemer. Zo is een voltijdse werknemer (40 uur per week) een VTE, terwijl een persoon die deeltijds 20 uur per week werkt, overeenkomt met 0,5 VTE. Het aantal werknemers van een bedrijf, een sector of een land kan worden opgeteld en uitgedrukt in voltijdse equivalenten. (Bron: Eurostat)

REFERENTIES

- ACTIRIS, VDAB (februari 2022). 'Jaarlijkse gezamenlijke arbeidsmarkt'.
- ACTIRIS (november 2022). 'De Brusselse werkloosheid stabiliseert' ACTIRIS, persbericht.
- EUROPESE CENTRALE BANK (januari 2022). 'Economic Bulletin, Issue/8-2021'. ECB.
- EUROPESE CENTRALE BANK (april 2022). 'Economic Bulletin, Issue/3-2022'. ECB.
- EUROPESE CENTRALE BANK (september 2022). 'Economic Bulletin, Issue/6-2022'. ECB.
- FEDERAAL PLANBUREAU (juli 2021). 'Gewestelijke macro-economische vooruitzichten 2021-2026'. FPB.
- FEDERAAL PLANBUREAU (februari 2022). 'Economische vooruitzichten 2022-2027 van februari 2022'. FPB.
- FEDERAAL PLANBUREAU (juni 2022). 'Economische vooruitzichten 2022-2027 – Versie van juni 2022'. FPB.
- FEDERAAL PLANBUREAU (juli 2022). 'Gewestelijke macro-economische vooruitzichten 2022-2027'. FPB.
- FEDERAAL PLANBUREAU (september 2022). 'Economische begroting - Economische vooruitzichten 2022-2023 van september 2022'. FPB.
- FPB, BISA, IWEPS en Statistiek Vlaanderen (juli 2022). 'Gewestelijke economische vooruitzichten 2022-2027'.
- FOD ECONOMIE, KMO MIDDENSTAND EN ENERGIE (augustus 2022). 'Analyse van de prijzen. Halfjaarlijks verslag 2022 van het instituut voor de nationale rekeningen Inflatieverloop in België en de buurlanden in het eerste semester 2022'. INR.
- FOD ECONOMIE, KMO MIDDENSTAND EN ENERGIE (augustus 2022). 'Analyse van de prijzen Jaarverslag 2021 van het Instituut voor de nationale rekeningen Deel I: Inflatieverloop in België en de buurlanden in 2021'. INR.
- GODIN, M. (2022). 'De Brusselse economische activiteit in het licht van de energiecrisis'. BISA Focus nr. 51.
- INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (januari 2022). 'World Economic Outlook, January 2022: Rising Caseloads, a Disrupted Recovery and Higher Inflation'. IMF, World Economic Outlook.
- INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (april 2022). 'World Economic Outlook, April 2022: War Sets Back the Global Recovery'. IMF, World Economic Outlook.
- INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (oktober 2022). 'World Economic Outlook Update, October 2022: 'Countering the Cost-of-Living Crisis'. IMF, World Economic Outlook.
- KBC (januari 2022). 'Economic Perspectives'. KBC.
- KBC (februari 2022). 'Economic Perspectives'. KBC.
- KBC (april 2022). 'Economic Perspectives'. KBC.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (september 2021). 'Business Cycle Monitor'. NBB.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (december 2021). 'Business Cycle Monitor'. NBB.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (maart 2022). 'Business Cycle Monitor'. NBB.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (juni 2022). 'Economische projecties voor België – najaar 2022'. NBB, Economisch Tijdschrift.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (september 2022a). 'Business Cycle Monitor'. NBB.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (september 2022b). 'Belgian Prime News, nr. 97'. NBB.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (6 oktober 2022). 'De kostenstijging voor de ondernemingen zet de economische activiteit steeds meer onder druk en wordt niet volledig doorberekend in de verkoopprijzen'. NBB, persbericht.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (30 november 2022). 'De economische groei in België bedroeg 0,2 % in het derde kwartaal van 2022'. NBB, persbericht.
- OESO (maart 2022). 'Economische vooruitzichten van de OESO. Tussentijds verslag maart 2022. Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine'. OECD.
- OESO (juni 2022). 'Economische vooruitzichten van de OESO. Juni 2022. The Price of War'. OECD.

LIJST VAN TABELLEN

- Tabel 1 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in bepaalde takken van de verwerkende industrie in vergelijking met de situatie vóór de crisis
- Tabel 2 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in de bouwtakken in vergelijking met de situatie vóór de crisis
- Tabel 3 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in bepaalde takken van de productiediensten in vergelijking met de situatie vóór de crisis
- Tabel 4 : Evolutie van de Brusselse economische activiteit in bepaalde takken van de persoonlijke diensten in vergelijking met de situatie vóór de crisis

LIJST VAN GRAFIEKEN

- Grafiek 1: Evolutie van de inflatie in de Eurozone en België
- Grafiek 2: Evolutie van het consumenten- en ondernemersvertrouwen in de Eurozone
- Grafiek 3: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het Belgische bbp in volume per bestedingscategorie
- Grafiek 4: Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de niet-financiële marktsector in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)
- Grafiek 5: Evolutie van de investeringen tegenover het niveau van vóór de crisis (in %)
- Grafiek 6: Ondernemersvertrouwen, enquêteresultaten
- Grafiek 7: Consumentenvertrouwen, enquêteresultaten
- Grafiek 8: Grote aankopen door de huishoudens, resultaten van de enquête
- Grafiek 9: Evolutie van de gewestelijke economische activiteit (omzet) in de verwerkende industrie in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)
- Grafiek 10: Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de bouwsector in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)
- Grafiek 11: Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de Brusselse productiedienstensector in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)
- Grafiek 12: Evolutie van de gewestelijke economische activiteit in de Brusselse sector van de persoonlijke diensten in vergelijking met de situatie vóór de crisis (in %)
- Grafiek 13: Evolutie van de loontrekkende tewerkstelling van de Brusselaars
- Grafiek 14: Index van het aantal gewerkte uitzenduren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in België (januari 2019 = 100)
- Grafiek 15: Werkgelegenheidsvooruitzichten in de verwerkende industrie, de diensten aan bedrijven en de handel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, enquêteresultaten
- Grafiek 16: : Conjuncturele evolutie van het aantal NWWZ's in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
- Grafiek 17: Werkloosheidsprognoses voor de komende twaalf maanden, enquêteresultaten

bisa
perspective.brussels
brussels instituut voor statistiek en analyse

Naamsestraat 59 / B-1000 Brussel / www.bisa.brussels